

**Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků
a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny**

Petra Baštařová

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Baštařová**
Osobní číslo: **H138002**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracované podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na to, jak zkušenosti z původní rodiny ovlivňují plánování vlastního rodinného života. Součástí práce bude kvalitativní výzkum realizovaný metodou nestrukturovaného rozhovoru, který bude zaměřen na zjištění, jaké zkušenosti a nakolik ovlivnily jedince při plánování vlastní rodiny a také na to, jaké má názory na rodinný život.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, J. Kvalitativní výzkum. Praha: PORTÁL, 2012, ISBN 978-80-262-0219-6.

KOHOUTEK, R. Základy užité psychologie. Brno: Akademické nakladatelství, s.r.o., 2002, ISBN 80-214-2203-3.

KOHOUTEK, R. Základy psychologie osobnosti. Brno: CERM, s.r.o., 2000, ISBN 80-7204-156-8.

KURIC, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta stavební, 2001, ISBN 80-214-1844-3.

SMÉKAL, V. Pozvání do psychologie osobnosti. Brno: Barrister & Principal, 2004, ISBN 80-86598-65-9.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Mgr. Irena Ocetková, Ph.D.

Institút mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

4. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

29. dubna 2016

Ve Zlíně dne 4. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnaní případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 12. 2. 2016

Barbára
.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce na téma - *Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny* - se ve své části teoretické věnuje oblastem, které s jejím tématem úzce souvisí. Těmito oblastmi jsou zejména - pojetí osobnosti člověka z pohledu psychologických věd, rodina jakožto nenahraditelná instituce v utváření tzv. sociálně zralé osobnosti, kvalita rodinného prostředí, výchova dítěte a modely způsobu této výchovy. Druhá část práce je věnována vlastnímu výzkumnému šetření, které bylo provedeno se čtyřmi účastníky metodou kvalitativního výzkumu. Sběr dat pak probíhal pomocí polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova: osobnost člověka, rodina, rodinné prostředí, výchova dítěte, modely způsobu výchovy, kvalitativní výzkum, polostrukturovaný rozhovor

ABSTRACT

The thesis - *Young people's experience with family life based on their own feelings and experiences from childhood and their importance for future family planning* - deals, in its theoretical part, with the topics it is closely related to, i.e. human character from the point of view of psychology, family as an irreplaceable institution in creating a so-called socially mature character, quality of family environment, and child rearing and its forms. The practical part contains research. The research is qualitative with four respondents. The data was collected by a semi-structured interview.

Key Words: human character, family, family environment, child rearing, forms of child rearing, qualitative research, semi-structured interview

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucí bakalářské práce Ing. Mgr. Ireně Ocetkové, Ph.D. za cenné rady a vstřícnost při odborném vedení mé bakalářské práce.

Zvláštní poděkování patří všem účastníkům výzkumu za to, že svou otevřeností přispěly k vytvoření bakalářské práce.

Také děkuji své rodině za trpělivost a podporu po celou dobu mého studia.

Petra Baštařová

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VLIV RODINY NA ROZVOJ OSOBNOSTI ČLOVĚKA.....	12
1.1 OSOBNOST ČLOVĚKA Z POHLEDU PSYCHOLOGICKÝCH VĚD.....	12
1.2 RODINA – NENAHRADITELNÁ INSTITUCE V UTVÁŘENÍ TZV. SOCIÁLNĚ ZRALÉ OSOBNOSTI	16
2 RODINNÉ PROSTŘEDÍ.....	18
2.1 ZÁSADNÍ VÝZNAM KVALITY RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	19
2.2 ZMĚNY V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI A JEJICH DOPAD NA HLEDÁNÍ IDENTITY MLADÉHO ČLOVĚKA	23
3 VÝCHOVA DĚTÍ.....	25
3.1 VÝVOJ A FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI	25
3.2 MODELY ZPŮSOBU VÝCHOVY	28
3.3 RODIČE JAKO VYCHOVATELÉ	31
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	37
4.1 PŘÍPRAVNÁ FÁZE.....	37
4.2 CÍLE A METODY VÝZKUMU	37
4.3 VLASTNÍ VÝZKUM	38
4.4 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ	40
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	50
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	52
SEZNAM OBRÁZKŮ	53
SEZNAM TABULEK.....	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Troufám si říct, že narození dcery bylo pro mě tím nejmotivnějším životním zážitkem. Tento můj pocit by zajisté potvrdila většina maminek. Stav opojného štěstí, který jsem prožívala, si pamatuji dodnes.

Človíček, s kterým jsem si před jeho narozením jenom „povídala“ byl skutečně tady. Tady na tomto světě, který je krásný a krutý zároveň a v němž bude muset žít tak, aby obstál.

Ještě před narozením dcery dostala se mi do rukou poměrně útlá, brožovaná knížka profesora Zdeňka Matějčka s názvem „Rodičům na nejhezčí cestu“. Byl to takový rádce a průvodce pro rodiče od narození dítěte po nástup do mateřské školky. Nebyla to jediná knížka od pana profesora, kterou jsem si přečetla. Nestor dětské psychologie, který už bohužel není mezi námi, mě svými myšlenkami vždycky tak říkajíc „vzal za srdce“. Výchovu dítěte přirovnával pan profesor k vytváření individuálního uměleckého díla.

Mám nesmírné štěstí, že můj muž je takový, jaký je, tedy skvělý otec a manžel. Víím, že je to nesmírná výhoda, neboť, zase si dovolím připomenout slova pana profesora, že šťastní rodiče nejlépe zvládají všechny výchovné úkoly a nástrahy osudu. Od puberty si zapisují různé texty, které mě něčím osloví a pokud si poznamenám autora myšlenky, tak jenom jeho jméno. Nemohu tedy použít v této úvodní kapitole přesné odkazy na publikace pana profesora, ale snad to není na závadu.

S mužem jsme narození dítěte plánovali, na jeho narození jsme se těšili a tak je naším největším přáním a smyslem našeho života, aby z dcery vyrostl šťastný a odpovědný člověk, který si váží ostatních a má v sobě také tolik potřebnou pokoru k životu.

Jak výstižný je text písně Desatero od Lucie Bílé, zvláště pak v dnešní době; dovolím si ocitovat malý úryvek této písně:

Jak umíme se vymlouvat,

já kdybych moh, tak já bych rád ...,

jenže jsme už dávno zvyklí na zlo.

A možná si zas vzpomenout,

že moc práce je dušezrout,

a že je dobrý sednout si a zpívat.

A možná děti naučit,

že slabí mají právo žít,

vždyť už se na to vážně nedá dívat.

Úvodním zamyšlením jsem chtěla zdůvodnit, proč mě oslovilo téma *Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny*. Jako rodiče chceme dát dceři do budoucnosti tu nejlepší „výbavu“ a současně i my jsme vyrostli v rodinách a dodnes nás řada věcí ovlivňuje, resp. prožitky a zážitky z dětství jsou tady stále a budou.

Obsah teoretické části jsem sestavila dle vlastního úsudku tak, aby nejdříve bylo především pojednáno o osobnosti člověka z pohledu psychologických věd, dále o rodině, jakožto nenahraditelné instituci v utváření tzv. sociálně zralé osobnosti, o kvalitě rodinného prostředí, o výchově dítěte a o modelech způsobu této výchovy. Zvláště pak výchovu dítěte považuji za téma zásadní, neboť právě na jejím základě si dítě vytváří tzv. rodičovské postoje už v dětství. Vlastní prožitky a zážitky v dětství jsou determinovány především díky výchovnému působení těch nejbližších, kdy zejména matka je dárcem citové jistoty, otec pak by měl představovat oporu zase v tom řekněme materiálním smyslu. Pokud v rodině fungují prarodiče, kteří dokáží dětem předávat lásku a moudrost a zprostředkovávat tak tolik potřebnou generační posloupnost, je to zajisté pro dítě velmi přínosné. Já sama jsem toto nepoznala a chybí mi to dodnes. Neméně důležité jsou vztahy mezi sourozenci, kdy si tyto často bývají těmi nejbližšími kamarády, nebo zase zcela naopak, jsou si soupeři.

Praktická část práce je věnována vlastnímu výzkumnému šetření. Stanovila jsem si hlavní výzkumnou otázku a tu jsem rozdělila na dvě dílčí:

HVO: *Jak prožitky a zážitky z původní rodiny ovlivňují plánování vlastního rodinného života?*

DVO1: *Jak se rodinné prostředí (zejména vliv rodičů) odrazilo v životě účastníka výzkumu?*

DVO2: *V čem zejména lze spatřovat snahu účastníka výzkumu odlišit se nebo naopak přiblížit své původní rodině?*

Hlavní výzkumná otázka (rozdělená na dvě otázky dílčí) se stala zásadním tématem a udávala směr výzkumu. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s účastníky šetření jsem získala data, která jsem podrobila analýze a interpretaci a odpověděla si na výzkumné otázky a splnila tak cíl práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VLIV RODINY NA ROZVOJ OSOBNOSTI ČLOVĚKA

Žijeme v době velmi složité. Internet nám přinesl nebyvalé možnosti komunikace mezi lidmi, máme nekonečné možnosti poznávat svět kolem sebe, zažíváme něco, o čem se našim rodičům ani nesnilo. Ale je třeba si otevřeně přiznat, že každá mince má svůj rub a líc. V naší maličké zemi roste spotřeba alkoholu, drog, klesá vzdělanost, bují korupce, neklesá rozvodovost, děti v dětských domovech neubývá. Naše děti jsou vydány na milost a nemilost různým médiím, které jim nabízejí různá falešná cukrátky a děti si tak vytváří klamný obraz světa a přiklání se k nesprávným hodnotám. Bojíme se pustit své děti samotné na ulici, i když my jsme si tam hráli běžně a rodiče o nás strach neměli.

Psychologové a sociologové bijí na poplach – děti jsou více individualistické a projevují méně soucitu než generace předchozí. Vliv rodiny na děti slábne – rodiče často pracují daleko od domova, budují kariéru, neboť se domnívají, že bez finančních prostředků nezajistí svým dětem „spokojený život“, přichází stres, ke kterému se často přidává citové ochlazení mezi partnery a na pořad dne přichází různá (a často sebezničující) milostná dobrodružství.

Nežijeme v idylické době, každý náš den je v určitém smyslu „boj“. A tady bychom se měli zastavit a zeptat se, co vlastně od života chceme, čeho chceme dosáhnout? Chceme stále „bojovat“ s cílem ještě intenzivněji budovat svou kariéru a mít tedy možnost bydlet stále v lepších domech, jezdit na stále atraktivnější dovolené, nebo chceme mít svobodné, zodpovědné a šťastné děti, které se budou dobře cítit ve své rodině, a ta se jim navždy stane tím pevným přístavem, ze kterého jednou odplují na svou velkou životní cestu. (Říčan, 2013)

1.1 Osobnost člověka z pohledu psychologických věd

Nechceme-li, aby naše děti byly stále více fascinovány televizní obrazovkou a počítačovou myší, nedopusťme, aby se z našich rodin vytratila láska, schopnost milovat, soucítit s ostatními, neboť jenom tak se z našich dětí stanou silné a odpovědné osobnosti.

Profesor Vladimír Smékal k pojetí osobnosti jako autorství činů a smyslu života uvádí (Smékal, V., Pozvání do psychologie osobnosti, 2004, s. 33):

Jsme nikoliv to, co si myslíme, že jsme, ani to, co chceme být, ale to, co děláme a autenticky prožíváme, dělá z nás to, co jsme. Můžeme si myslet, že jsme dobří a dobrými skutečně chceme být, ale naše osobnost nezíská tuto charakteristiku, dokud se konání

prosociálních, eticky dobrých činů nestane základním obsahem našeho jednání a dokud nedovedeme prožít rozdíl mezi lhostejností, předstíraným prosociálně orientovaným činem a zážitkem skutečně sdílené radosti, pomoci, spolupráce atd.

Osobností je člověk potud a natolik, pokud a nakolik jeho činy vycházejí z něho samého, pokud vyjadřují jeho poznání, jeho zkušenost, jeho dovednost a nejsou jen mechanickým napodobením, kopií nějakého vzoru, nebo ztělesněním role, o níž se individuum domnívá, že mu pomůže získat a zastávat určitou pozici.

Chápání osobnosti jako autorství činů znamená počítat s tím, že lidé se mezi sebou liší v míře osobnostní zralosti tak, jak se liší různě vyspělí autoři psaných textů. Na jednom pólu je autor z frází sestaveného dopisu a na druhém pólu vynikající mistr slova. Stejně jako se literární dovednost spisovatele zdokonaluje jen a jen psaním, tak také osobnost roste vlastními činy. Osobnost tedy není jednou provždy dosažený stupeň vývoje, ale proces, neustálý rozvoj a utváření determinant našich činů. Jen ti, kdo nerealizují své činy uvědoměle a jako své vlastní a raději napodobují (což je pohodlnější), zůstávají stát na místě. Zdravá osobnost je v každém okamžiku výsledkem předchozího vývojového procesu a přípravou následujícího sebeutváření. Člověk, který přestane uvědoměle hledat a uskutečňovat svou životní dráhu, může přežívat jako organismus, ale jeho osobnost „odumírá“. Někteří lidé naopak mravní a duchovní hodnotou činů, jež realizovali, zůstávají i v paměti lidstva jako významné osobnosti též po své smrti.

Pokusíme-li se zjednodušit výše uvedené, tak je možno konstatovat, že být osobností znamená stát si za svými činy, resp. zaujímat své postoje k úkolům, které před nás život klade (Smékal, 2004).

Úkolem největším a současně nejsmysluplnějším je výchova dítěte. Povinností rodiče je být rodičem a chránit dítě. Právem dítěte je být dítětem a být chráněno. (Prekop, 2001).

Výchově v rodině se budu věnovat v teoretické části mé bakalářské práce následně (a pokud možno obsáhle), neboť jde o materii, která velmi úzce souvisí s tématem mé práce. Dle mého názoru kvalita výchovy (především ze strany rodičů) přímo souvisí s vlastními prožitky a zážitky z dětství a ovlivňuje tak následně vlastní rodinu mladého člověka.

Na tomto místě bych chtěla navázat na úvodní zamyšlení k této kapitole (Žijeme v době velmi složité. ...) a podtrhnout tak jeden z fenoménů, který naše doba přináší.

Často čteme v různých populárních pojednáních nebo slýcháme na různých školeních s různým zaměřením, že každý by měl mít „svého“ psychologa. Psychologické publikace jsou stále vyhledávanější a už dávno není hanbou obracet se se svými problémy na odborné psychology a specializovaná psychologická pracoviště. Psychologie už dávno není popelkou, proniká do všech oblastí života lidí a ovlivňuje především jejich vědomí. Stručnou a přitom výstižnou je definice psychologie, kterou profesor Rudolf Kohoutek uvozuje svoji publikaci *Základy psychologie osobnosti*: „*Psychologie je věda o zákonitostech, vzniku, vývoji, funkci a průběhu chování a prožívání organismů, především člověka*“. (Kohoutek, R., *Základy psychologie osobnosti*, 2000, s. 3):

Profesor Kohoutek dále uvádí:

Psychologické vědy můžeme definovat jako vědy o duševním životě, duševnu, které specifickým způsobem odráží skutečnost ve formě počitků, vjemů, představ, paměti, myšlení, citů atp. Duševno (psychika) je nejvyšší regulační soustavou organismu. Nejdůležitější vlastností člověka je duševní život, proud vědomí, chování a prožívání, které tvoří jednotu. Chováním přitom nazýváme takovou aktivitu člověka, kterou může pozorovat druhá osoba, nebo již mohou zachytit přístroje.

Psychika tvoří jednotu s biologickou stránkou organismu. Rozvíjí se v činnosti a činnosti se rovněž projevuje. Činnosti lze podle předmětného obsahu rozdělit na činnosti s duševními obsahy (vnitřně psychické činnosti), činnosti s lidmi (sociální činnosti) a činnosti s věcmi (pracovní manuální činnosti) a se zvířaty. Jednotlivé vnější i vnitřní složky činnosti se nazývají úkony. Psychika je determinována biologicky a sociálně. Proto psychologické vědy úzce spolupracují, jak s vědami společenskými, tak s vědami přírodními (zejména s biologií).

Mezi hlavní biologické determinanty osobnosti patří genetika, stav vegetativního nervového systému, tělesných systémů a endokrinních žláz, pudů, instinktů, ale také věk, prodělané choroby a úrazy.

Mezi hlavní sociální determinanty patří rodina, škola, širší společnost a její tradice, obyčej a tabu, zájmy a zábavy, a také veškeré sdělovací prostředky (tisk, rozhlas, televize, internet).

Psychika má vrstvu vědomou a podvědomou (nevědomou). Psychologické vědy se zabývají nejenom nejvyššími etážemi (vrstvami) psychiky, tj. vědomými jevy, ale i jevy

podvědomými a nevědomými, tedy tím, co si člověk momentálně neuvědomuje, ale co může intenzivně prožívat (např. potlačené touhy, přání apod.).

To, co člověk prožije, zůstává v jeho podvědomí a působí, i když to již na vědomé úrovni zapomněl (Kohoutek, R., Základy psychologie osobnosti, 2000, s. 5).

Připomeňme si výše citovaná slova profesora Kohoutka, že *psychologické vědy můžeme definovat jako vědy o duševním životě, duševnu, které specifickým způsobem odráží skutečnost ve formě počitků, vjemů, představ, paměti, myšlení, citů atp.*

Významné místo mezi psychologickými vědami zaujímá ontogenetická (vývojová) psychologie.

Ontogenetická psychologie zkoumá kvantitativní a kvalitativní změny psychické regulace prožívání a chování člověka během celého jeho života. Taktéž ji můžeme charakterizovat jako jednu ze základních psychologických věd, resp. disciplín, která sleduje evoluci a involuci psychických procesů, stavů a vlastností ve všech stádiích lidského života. Vývojová psychologie v uvedeném pojetí tedy popisuje, co zákonitě vzniká, rozvíjí se a postupně i zaniká v prožívání a chování člověka a celé jeho osobnosti od počátku do konce lidské ontogeneze a vysvětluje příčiny, podmínky a mechanismy těchto změn. (Kuric, J., Ontogenetická psychologie, 2000, s. 5).

Výzkumné záměry v oblasti ontogenetické psychologie jsou zacíleny na psychický vývoj a rozvoj osobnosti člověka ve všech ontogenetických stádiích, včetně stádií stáří. Obsahově se výzkumy zaměřují na tvořivé myšlení, jednotu rozumového, citového a morálního rozvoje člověka, na faktory upevňování psychické zdatnosti a odolnosti vůči náročným životním situacím a zátěžím a na prevenci proti psychickým selháním. (Kuric, J., Ontogenetická psychologie, Brno, 2000, s. 8).

Tento malý exkurz do psychologických věd, jsem do své práce zařadila z důvodu širšího náhledu na téma práce. Vzhledem k tomu, že o významu rodičovství (a správné výchově) toho bylo a bude řečeno hodně, chci zdůraznit i to, že rodičovství je uměním, které vedle talentu vyžaduje i vědomosti. Souhlasím s Kuricem, že: *Nezastupitelné je osvojení si poznatků z ontogenetické psychologie v rámci psychologického vzdělávání učitelů, výchovných pracovníků, mistrů odborné výchovy, duchovních v pastoraaci a – samozřejmě – i rodičů. (Kuric, J., Ontogenetická psychologie, Brno, 2000, s. 9).*

1.2 Rodina – nenahraditelná instituce v utváření tzv. sociálně zralé osobnosti

Člověk je tvorem biologickým a společenským. Biologické a sociální tvoří v osobnosti člověka funkční celek. Na utváření člověka působí vedle vlivů biologických a přírodních také vlivy sociální. Všechny tyto vlivy mohou za určitých okolností působit v dané situaci jako stabilizátory nebo labilizátory psychického vývoje.

Individuální rozdíly mezi lidmi jsou způsobeny především rozličnými vrozenými anatomickofyziologickými předpoklady člověka, rozličnými vlivy jeho prostředí a výchovným působením.

Vzájemné a specifické působení různých biologických a sociálních vlivů na utváření osobnosti způsobuje, že každý člověk je jiný, zvláštní, neopakovatelný.

Obě základní determinace (biologická a sociální) mohou působit v souladu nebo v protikladu. O působení souladném hovoříme tehdy, když může člověk optimálně realizovat své vlohy, své nadání.

Vždy musíme počítat, se souhrou většího počtu činitelů při utváření osobnosti musíme hledat mnohostrannou podmíněnost všech jevů – kladných i záporných. Každá osobnost je podmíněna biologicky, historicky, ekonomicky, geograficky, sociálně a psychologicky. Determinaci osobnosti a psychiky si můžeme rozdělit na determinaci aktuální (momentální stav formativních podmínek a příčin) a na determinaci dispoziční, a to jak zděděnou a vrozenou (např. pudy), tak získanou (zkušenost).

Duševno člověka tvoří jednotu s biologickou stránkou organismu. Je tedy biologicky podmíněné, determinované, a to především nervovou soustavou člověka, žlázami s vnitřním vyměšováním, celkovým stavem a růstem, věkem, biologickými potřebami, dědičností a prostředím (Kohoutek, R., Základy užití psychologie, 2002, s. 229, 230).

Můžeme tedy shrnout, že každý z nás je ve svém vývoji (evoluci) determinován jednak biologicky (převážně dědičností a zráním) a sociálně (učením, výchovou a komunikací v určité společenské skupině). Mezi společenskými skupinami hraje mimořádně velkou roli rodina, jakožto zásadní sociální determinant.

Rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka, které zároveň odráží problémy doby. Organizace rodinného života je jakýmsi sociologickým modelem

dané kultury a vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci navzájem do značné míry vyjadřují zvláštnosti dané třídy, kultury, doby, tradice a rasy.

Z hlediska sociálně psychologického a sociologického je rodina tzv. malou a neformální skupinou, která je nejdůležitějším mediátorem kulturního vlivu. Současná rodina bývá často menší a demokratičtější, než bývala rodina v minulosti. Je zpravidla první referenční skupinou, k níž má jedinec kladný vztah.

V současné době se koncentrace pozornosti odborníků věd o výchově přenáší z dítěte také na jeho rodinné a širší společenské prostředí. Nemůžeme dobře znát dítě, aniž bychom dobře poznali jeho rodinu a podnětnost rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte.

Osobnost dítěte však není pasivním produktem výchovy v rodině, dědičnosti a prostředí jako sil na jednotlivci nezávislých. Také autoregulace jedince hraje značnou roli.

Význam rodiny tkví především v klíčové roli, kterou hraje v procesu zespolečnění lidského individua, socializace jeho osobnosti. Klíčová úloha rodiny je spojena s její funkcí společenského dědění neboli předávání návyků, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypech, důležitých pro regulaci zachování hodnot a norem, přičemž veškeré aspirace, hodnoty, návyky, symboly, stereotypy a normy jsou spojeny se sociální pozicí. Opětovné obsazení této pozice v další generaci bývá považováno za hlavní funkci rodiny.

Základ osobnosti se přitom tvoří pravděpodobně už v předškolním věku (do šesti let). Do nástupu na základní školu prochází organismus dítěte obdobím nejintenzivnějšího vývoje a růstu.

(Kohoutek, R., Základy užití psychologie, 2002, s. 236).

2 RODINNÉ PROSTŘEDÍ

„Vztah má neobyčejný význam, neboť jenom vztahem ke své rodině dostává dítě šanci poznat lidskost. Tím, že se snaží následovat svůj milovaný vzor, vzniká lidskost, nejvyšší forma lásky“.

(Prekop, J. Jak být dobrým rodičem, 2001, s. 25)

Je nezpochybnitelné (a bylo to již opakovaně řečeno), že rodina je zásadním sociálním determinantem osobnosti a rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka. Během prvního roku života se dítě citově upírá především na „mateřskou osobu“ nebo „mateřské osoby“, které jsou mu nablízku. Do dvou let (a pak dále) se jeho citové a společenské vazby budou rozšiřovat a dítě tak dospěje k představě rodiny a domova. Rodina a domov – pojmy, které se vzájemně prolínají a neodmyslitelně k sobě patří.

Podle Škoviery obsah pojmu **domov** „zahrnuje minimálně čtyři vzájemně se prolínající, a přece rozdílné linie:

- *První z nich se váže na domov jako budovu, obytný prostor a prostor, který k této budově bezprostředně patří. Jde o technický aspekt prostředí, v němž žijeme. Můžeme jej dále charakterizovat různými přívlastky: luxusní, skromný, prostorný.*
- *Druhá se váže ke složení obyvatel. Domov tvoří rodiče, děti, sourozenci, někdy i další příbuzní žijící ve společné domácnosti. Ta může být i málo početná i početná, jednogeneační i vícegeneační.*
- *Třetí v sobě zahrnuje širší sociální prostředí, kamarády, sousedy, školu, prostředí spojené s důležitými životními událostmi, kde „známe každý kámen“ a na „každém kroku“ setkáváme prostřednictvím vzpomínek svou minulost. Toto prostředí může být více i méně podnětné, normální i patologické.*
- *Ve čtvrté linii se odráží geneační a genetická kontinuita života a v popředí stojí nejbližší vztahy rodičů a dětí. Čtvrtá linie je naplněna potřebou někam a někomu patřit.*

(Škoviera, A., Dilemata náhradní výchovy, 2007, s. 113)

Rodina jako celek, rodinné hnízdo, má být místem, kde se „můžeme ukrýt“ před tvrdostí, přetvářkou, honbou za úspěchem. Vztahy by tady měly být na prvním místě. Dítěti se zde má dostat rady, má mu být důvěřováno a má být povzbuzováno.

Už nevím, kdo byl autorem následujících řádků (rozhodně to nebyla žádná celebrita), které jsem si (docela dávno, když naše dcera ještě neuměla písmenka) opsala a vyvěsila na oblíbenou „rodinnou nástěnku - ledničku“; ta slova mě svou neotřelostí a pravdivostí natolik zaujala, že jsem je chtěla mít stále na očích (a mám dodnes, kdy naše dcera je už zdatnou čtenářkou):

Co je pro Tebe doma důležité?

Doma je důležitý pocit.

Být doma je dobrý pocit i stav.

Mít kde složit hlavu, úlovek i starosti.

Můžeš zde nabrat sílu i tříděný odpad.

Být v pohodě se sousedy.

K tomu hledat optimální kombinace starých krámů a nových prostorů.

Doma je tam, kde Tě mají rádi.

2.1 Zásadní význam kvality rodinného prostředí

Budeme-li se snažit pochopit a hledat důvod, proč konkrétní člověk má nebo nemá určité vlastnosti, proč má nebo nemá úspěch ve škole nebo v zaměstnání, proč je oblíbený nebo neoblíbený, nabídne nám psychologie (v součinnosti s ostatními příbuznými obory) zajisté celou plejádu **podmínek**, které na daného jedince mohly působit. Je pak velmi zásadní, abychom neopomenuli některou důležitou podmínku, resp. abychom získali co nejúplnější přehled podmínek, které působí na formování konkrétního člověka (osobnosti).

Např. budeme se zamýšlet nad špatným prospěchem dítěte ve škole. Je tady celá řada podmínek, které mohou špatný prospěch ovlivnit (např. schopnosti dítěte, metody učení, mezery v látce, konflikty se spolužáky, konflikty v rodině a mnohé další) a které se nám může podařit eliminovat, nicméně problém „špatný prospěch“ je tady stále, situace se nemění. Dále totiž působí jiné podmínky, které jsme nezjistili a nemohli jsme je vzít v úvahu.

*Podmínky působící ve vývoji a formování osobnosti se běžně dělí (pro přehlednost a orientaci): rozlišují se podmínky vnější a vnitřní; biologické a sociální; v rámci biologických je to dědičnost, vlivy prenatální, perinatální, postnatální; v rámci vnějších podmínek je to příroda a společnost; prostředí nejbližší a širší, podmínky kulturní, ekonomické a politické atd. Vnitřní podmínky zahrnují množství dále tříděných psychických jevů, které ale jsou podmíněny podmínkami biologickými i působením výchovy, kultury a prostředí. Všechna uvedená rozlišení jsou relativní. **Jednotlivé podmínky jsou těsně spjaty navzájem, vzájemně na sebe působí, v některých případech přímo předcházejí jedna do druhé.** To však neznamena, že se máme spokojit tímto obecným konstatováním, popřípadě chápat vývoj osobnosti jako bezbřehý a nediferencovaný proces, který je nepřipustný snahám o racionální vystižení. Jde o **velmi složitý systém, v kterém působí velké množství podmínek v složitých vzájemných vztazích – a psychologie (s pomocí příbuzných oborů) postupně poznává tyto vztahy.***

(Čáp, J., Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, 1996, s. 37, 38).

Prostředí (soubor vnějších podmínek) začíná pro dítě **rodinou**, dítě přichází na svět a ocitá se v rodinném prostředí

Rodina plní v životě svých členů a rovněž ve společnosti **řadu funkcí**, zajišťuje reprodukci člověka, péči o dítě, výchovu dítěte, členům rodiny ochranu a pomoc v různých situacích; kontroluje chování a jednání členů rodiny a pomáhá jedinci odolávat nepříznivým vlivům; zajišťuje členům rodiny osobní vztahy.

Rodina plněním uvedených funkcí dává předpoklady k uspokojování potřeb jejích členů (dětí i dospělých). Pokud v rodině najdeme vzájemnou pomoc, lásku, jistotu, nalézání a realizování životního stylu, potom mluvíme o **funkční rodině**, v níž se správným směrem rozvíjí emoční a charakterové aspekty osobnosti dítěte i jeho schopnosti.

Rodina je prostor pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti, vzájemnosti; odborným souhrnným termínem pro toto všechno je v rodinné psychologii mutualita (z latinského mutuus „vzájemný“). Ta je základem a podmínkou všeho, o čem zde mluvíme: Jen mutuální rodina může být skutečnou oázou i nástupním prostorem. A největším nedostatkem rodinného života je naopak pseudomutualita, tedy předstírání vzájemnosti a pravdivosti. Dítě může žít uprostřed zdánlivě dokonalé péče, v prostředí, kde se nikdo nehádá a nekřičí, kde je však prostě nemožné mluvit o určitých věcech: nesmí se zapochybovat o dogmatu, že všichni všechny milují – a to stále a stejnoměrně, že záporné city neexistují.

Držet spolu, o to jde. Jeden za všechny, všichni za jednoho. Odborníci říkají rodinná koheze. Jsme spojenci, máme společné radosti i starosti, a když na to přijde, bráníme jeden druhého. Jsou zde silné, pevné vztahy. Dalo by se použít přirovnání, že rodina má jasné hranice, snad dokonce hradby.

Zároveň ale:

Dobrá rodina je otevřená, nebojí se vlivů zvenčí, dovede se s nimi vypořádat, „strávit je“ a zůstat sama sebou. Není pro nikoho vězením, v jejich pomyslných hradbách jsou brány, kterými je možno odcházet a zase se vracet.

*Když tedy mluvíme o výchově dětí, musíme brát na vědomí: **Život v rodině je „to, co vychovává“.** (Říčan, P., S dětmi chytře a moudře, 2013, s. 60, 61)*

Dobře fungující rodina (v ideálním případě matka a otec) je pro každé dítě tím neoptimálnějším prostředím pro jeho vývoj. Případů, kdy rodina nefunguje tak, jak by měla, je však stále víc, než bychom si přáli. Rizikové faktory jsou jak na straně rodičů, tak mohou být rizika spojena se samotnými dětmi.

V roce 1978 byl v USA Smithem a Carroll vytvořen Family Stress Checklist (Seznam rodinných stresorů), v němž jsou stanoveny následující rizikové faktory rodičů:

1. *Rodič byl v dětství často a opakovaně bit nebo byl obětí násilí ze strany rodičů.*
2. *Rodič byl trestně stíhán, je/byl duševně nemocný, měl/má problémy se závislostmi (alkohol, drogy).*
3. *Rodič byl v minulosti podezřelý z týrání dítěte.*
4. *Rodič má nízké sebehodnocení, je sociálně izolovaný, trpí depresemi, má nízkou schopnost řešit problémové situace.*
5. *Rodič prožívá/prožil četné krize nebo stresové situace (např. „chaotický“ způsob života, problematické partnerské vztahy, časté střídání partnerů, neschopnost udržet si dlouhodobě práci, dlouhodobá nezaměstnanost spojená se špatnou socioekonomickou situací, časté stěhování, špatné podmínky bydlení).*
6. *Rodič má rigidní a nerealistické očekávání od chování dítěte.*
7. *Rodič dítě tvrdě trestá.*
8. *Rodič vnímá chování dítěte jako problém, provokaci, obtěžuje ho.*

9. *Dítě je nechtěné, je překážkou vevedení způsobu života, kterým by rodič chtěl žít, má zdravotní problémy, je handicapované.*

(Bechyňová, V., Konvičková, M., Sanace rodiny, 2008, s. 41)

Matoušek (2003) v souvislosti s rizikovými faktory rodičů zmiňuje pojem „toxických rodičů“: *V souvislosti s rizikovými faktory rodičů bych ještě zmínil pojem „toxických rodičů“, který ve své knize stejného názvu, vydané roku 1989, věnované vztahu mezi rodiči a dětmi, uvedla psychologička Suzan Forwardová. Podle ní „toxických rodičů“ jsou lidé, u nichž převažuje negativní postoj k dítěti, neustále dítě ponižují, zneužívají a traumatizují. Častá kritika dítěte, trestání a bití, vyvolávání pocitu stálého strachu u dítěte, závislost na drogách či alkoholu – to jsou typické znaky „toxického rodiče“.*

Forwardová rozděluje toxické rodiče do šesti skupin:

- *neadekvátní rodiče, kteří jsou natolik soustředěni na sebe, že nutí děti, aby se staraly o ně,*
- *příliš usměrňující rodiče, kteří u dětí vyvolávají pocity viny, manipulují je a ochraňují takovým způsobem, že to dětem brání ve zdravém vývoji,*
- *alkoholiky, kteří děti nevnímají nebo se k nim chovají nevypočitatelně,*
- *rodiče slovně děti zneužívající, demoralizující děti neustálou kritikou a připravující je o sebedůvěru,*
- *rodiče tvrdě trestající, zlostné, zuřivé, kteří definují děti jako původce svých záchvatů zlosti,*
- *rodiče sexuálně zneužívající děti, čili rodiče ničící dětství jako období sexuální nevinnosti.*

(Matoušek, O., Rodina jako instituce a vztahová síť, 2003, s. 153, 154)

Jak bylo výše zmíněno, jsou tu i rizika spojená se samotnými dětmi (dětmi neaktivní, pomalé, mentálně nebo fyzicky postižené apod.). Nastat mohou rovněž rizikové situace (rozvod rodičů, očekávání narození nechtěného dítěte, týrání dítěte rodiči).

Kvalita rodinného prostředí má tak zcela zásadní význam a nad tímto tématem jsem se zamýšlela již v 1. kapitole. Ve svých úvahách však bych chtěla jít ještě dál, za hranice „naší maličké země“. Dnes a denně slyšíme, že lidstvo na celém světě trpí. Je sužováno řadou sociálních problémů (hlad, nemoci), válečné konflikty jsou na denním pořádku (lidé umírají nebo opouštějí své domovy), množí se hrůzné teroristické akce, roste kriminalita, přibývá násilí všeho druhu, mezilidské vztahy se zdají být čím dál horší. Říkáme si, že by se mělo něco stát, obracíme se ke „společnosti“ a očekáváme od ní nápravu. Místo o společnosti bychom ale měli mluvit o lidech, protože společnost je přece tvořena jednotlivci, my všichni jsme „společnost“. Často říkáme, že společnost je nemocná, což ve skutečnosti znamená, že nemocní jsou ti, kteří společnost tvoří. Z toho pak plyne, že čím více bude zdravých jedinců, tím zdravější bude společnost.

Staré rčení, které ani dnes neztratilo na významu, říká, že „Základem zdravé společnosti je zdravá rodina“. Možná se moje úvaha bude někomu zdát příliš jednoduchá a utopistická, ale pokud vynaložíme maximální úsilí k tomu, abychom z našich dětí vychovali zodpovědné lidi, pak bude i naše společnost zdravější a naši potomci tak budou jednou schopni přivést společnost k nutným změnám.

Odpovědnost za budoucí generace je na rodičích, děti potřebují rodičovskou lásku. Nečekejme, že dojde ke změnám působením „vyšší moci“, spoléhejme na vlastní rozum a cit a udělejme maximum v našich rodinách.

2.2 Změny v současné společnosti a jejich dopad na hledání identity mladého člověka

Vnější podmínky (příroda a společnost) působí na každého jedince, prostupují zákonitě do každé rodiny (rodinného prostředí) a ovlivňují tak každého z nás.

Tak jak prochází společnost z pohledu historického řadou změn, tak se proměňuje i rodina. Život je v neustálém pohybu, mnoho věcí se neustále mění. Některé změny můžeme nadšeně vítat, ale nadšení postupně mizí, když zjistíme, že se naše očekávání nenaplnilo.

Svržení totalitních režimů v minulém století zajisté provázely velké naděje. V dnešní době, se však situace jeví mnohem méně optimisticky. Demokracie svádí boj s nacionalismem a rasismem. Mění se pohled na rodinu, na partnerské vztahy. Navíc se dnešní mladí lidé ocitají ve zcela odlišné situaci, než v jaké byli jejich rodiče ve věku 20-25 let, tedy v době

nástupu dospělosti a měli svou cestu životem prakticky danou (získání kvalifikace, zaměstnání, svatba, založení rodiny). Svoboda, kterou dnešní mladí lidé mají, se projevuje jako možnost rozmanitých voleb vlastního života, vlastní budoucnosti (možnost cestovat, studovat). Mladí hledají svou cestu - opouští školu, kterou studují a odchází na jinou a stejně tak je tomu v zaměstnání. Na jedné straně jsou tyto možnosti mladých lidí atraktivní a lákavé, ale na straně druhé začínají stále znovu a znovu, určitým způsobem se pohybují v kruhu. Nástup dospělosti je cíleně oddalován; svoboda rozhodovat o svém životě bez dřívějších omezení, nese sebou současně nelehký úkol – vypořádat se vedle svobody volby také s odpovědností, kterou tato svoboda nese. Dnešní dvaceti a třicetiletí jsou vystaveni změnám, které často rozkolísají jejich rovnováhu, kterou složitě hledají.

Může se také stát, že pokud jsou změny vnímány jako nepříznivé, lidé se vracejí k tradicím, snaží se vybudovat most k prostředí, které znají. Pokud jde o vztah k minulým tradicím (souborům myšlenek a předmětů s nějakým konkrétním významem), je důležitý postoj, jenž k nim zaujímá současná společnost. Tento postoj pak definuje prioritu a model dané tradice.

To znamená, že tradice mohou fungovat pozitivním způsobem tak, že předávají moudrost předků, definují smysluplná přesvědčení a pravidla a prostřednictvím symbolů poskytují společnosti identitu. Tradice ovšem může hrát i zápornou roli, například tím, že potlačuje tvořivost, nutí společnost, aby se stále chovala tradičním způsobem (například protekce), předáváním nefunkčních praktik a idejí nebo tradicí svědomí založené na nečinnosti (Sztompka 1994). Poutům minulosti však uniknout nemůžeme. Nové fáze společenského vývoje se nerealizují najednou – staré nepřestane najednou fungovat, ale jde o souvislý vývoj. I v porevoluční společnosti zůstávají určité prvky obsažené v dřívějších tradicích, názorech a hodnotách nezměněné. Nemůžeme sice o nich říci, že fungují stejně jako dříve, ale mění svou podobu a modifikují se.

(Michael D. Quesnell, M. D., Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, 2002, s. 27)

3 VÝCHOVA DĚTÍ

„Vychovávat dítě znamená především přijmout ho plně se všemi jeho zvláštnostmi dětského vědění a milovat ho. Výchova je záležitostí srdce a trpělivosti“.

(Prekop, J., Jak být dobrým rodičem, 2001, s. 19)

3.1 Vývoj a formování osobnosti

Představme si člověka (např. nejlepší kamarádka), kterého dobře známe, víme, jak vyrůstal a jak žije nyní.

Množství rozmanitých údajů o této osobnosti - a také množství poznatků z psychologie a příbuzných oborů, které nám pomohou aspoň částečně a hypoteticky vysvětlit její dosavadní vývoj a formování – lze uspořádat pro přehlednost např. následujícím způsobem:

1) Před námi je osobnost žijící v určitém prostředí: v rodině, školní třídě, sportovním oddílu, skupině pracovníků, kde mohou být vztahy spolupráce, ale i rivalita až nepřátelství. Žije ve městě nebo na venkově, v lokalitě se specifickým způsobem života, kulturními tradicemi, přírodními podmínkami, životním prostředím relativně ještě neporušeným, nebo naopak devastovaným. To vše působí na jedince a ten opět působí na své okolí. Přitom se projevují a formují rozmanité potřeby, zájmy, hodnotové orientace, schopnosti, somatické vlastnosti a zdravotní stav i charakter, společenské postoje, rozmanité složky či aspekty osobnosti.

*2) Osobnost prochází **změnami, vývojem**. Např. mladistvý, jehož problematiku školní i rodinnou řešíme, je ve stadiu puberty s jejími specifickými znaky biologickými, psychickými a sociálními; v předchozích vývojových stádiích zvládl nebo také nezvládl určité požadavky a problémy, což ovlivňuje jeho přítomné chování a prožívání. Připravují se předpoklady pro jeho budoucí vývoj, mění se a vyvíjí i prostředí a vztahy jedince k němu.*

*3) Člověk je činný a učí se. Jeho život se skládá z rozmanitých **činností** – od dětských her po rozmanité druhy práce a činnosti ve volném čase. Velká část vzájemného působení člověka s prostředím se realizuje právě činnostmi. Činností se člověk učí a rozmanité formy **učení** formují osobnost, jsou důležitým momentem v jejím vývoji. Rozsáhlé poznatky o učení a činnostech navazují na předchozí dvě hlediska (vzájemného působení podmínek v složitém systému a vývoje), rozpracovávají, konkretizují a specifikují je.*

4) Zvláště důležité v životě každého člověka jsou jeho **osobní a skupinové vztahy**. Matka a další členové rodiny, kamarádi, spolupracovníci, malé i větší sociální skupiny – to jsou specifické a nezbytné složky jedincova prostředí, podmínky jeho vývoje, učení a činnosti. **Sociální interakce a komunikace** je podstatnou součástí vzájemné interakce osobnosti s prostředím.

5) Život klade na jedince **požadavky** různé kvality a míry, takže vznikají **náročné životní situace** označované jako zátěž, stres, konflikt, frustrace aj. Mohou to být nadměrné požadavky prostředí, ale i jedince na sebe samého, konflikty s druhými lidmi i uvnitř osobnosti mezi protichůdnými motivy aj. Hledisko požadavků a náročných situací je důležité při zkoumání vývoje, činnosti a učení, osobních a skupinových vztahů a často vede k zjištění klíčových momentů ve vývoji a formování osobnosti.

6) Jedinec je ovlivňován množstvím vnějších podmínek, ale zároveň také sám **aktivně působí** na osoby a skupiny kolem, na životní prostředí i na sebe sama. Je silou mezi silami. Někdy nás až překvapuje, jak se dokáže vyvíjet příznivě navzdory nepříznivým vnějším podmínkám, jindy naopak. Spoludeterminace, sebedeterminace vlastní činnosti, vlastního vývoje a formování osobnosti má v různých případech různou míru a formu, ale existuje a vyžaduje zvláštní pozornost ve výzkumu i v řešení jednotlivých výchovných a jiných případů v praxi.

7) Shrňme to nejdůležitější ze všech předchozích kroků a vytvoříme **celkový obraz vyvíjející se osobnosti**.

Vyjádríme-li stručně sedm uvedených kroků, dojdeme k formulaci **obecných principů vývoje a determinace osobnosti**:

1) Osobnost a prostředí tvoří velmi složitý systém, v němž na sebe vzájemně působí velké množství podmínek.

2) Osobnost se mění a vyvíjí.

3) Osobnost je činná a učí se, tím se realizuje její interakce s prostředím a vývoj.

4) Podstatný význam ve vývoji a formování osobnosti mají osobní a skupinové vztahy a procesy sociální komunikace.

5) Osobnost se významně formuje tím, jak se vyrovnává s požadavky a náročnými životními situacemi.

6) *Osobnost aktivně spoluurčuje svou činnost, vývoj; sebedeterminace je důležitou součástí determinace osobnosti.*

7) *Vše probíhá ve vzájemném spojení, jako jednotlivé aspekty ve vývoji složitého systému.*

(Čáp, J., Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, 1996, s. 34 - 36)

V praktické části bakalářské práce se budu snažit v rámci skupiny účastníků výzkumu (mladých lidí) zjistit, jak je jejich zkušenosti na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství ovlivnily v rámci budoucího plánování rodiny, resp. se budu snažit zjistit, co všechno mělo vliv na vývoj a formování osobnosti. Výše uvedená formulace obecných principů vývoje a determinace osobnosti má tak v teoretické části mé práce své místo a bude pro mě určitým vodítkem, jak postupovat v rámci mnou zvolené kvalitativní metody výzkumu.

V názvu mé bakalářské práce se vyskytují pojmy *dětství* a *mladý člověk*. Abych tyto pojmy pokud možno konkretizovala, pomohu si periodizačními fázemi celoživotního cyklu člověka podle Kurice, resp. bude mě zajímat stadium raného dětství až po stadium mladšího dospělého věku, tedy období, do kterého bude zacílen výzkum.

Kuric (2000) nastiňuje tento periodizační systém (z důvodu přehlednosti uvádím všechna stadia):

1. *Stadium nitroděložního vývoje (od početí po porod).*
2. *Stadium kojenecké (od novorozeneckého období do ukončení prvního roku života).*
3. *Stadium raného dětství, resp. stadium batolete (následuje po kojeneckém stadiu a končí třetím rokem). Relativně se ukončuje rozvoj dětské mluvy, utváří se vědomí vlastního „já“, roste sebevědomí dítěte, často se hovoří o „krizi tří let“.*
4. *Stadium předškolního dětství (začíná čtvrtým a končí šestým až sedmým rokem). V tomto stadiu značně pokročí výstavba dětské osobnosti.*
5. *Stadium školního dětství (začíná vstupem do školy a končí 10. až 11. rokem). V této době dochází k nepozorovanému nashromáždění vývojových změn (zejména u děvčat), dochází ke změnám v sociálním chování, ke zvyšování sebevědomí a ke zvýšené citlivosti, k zájmu o sebe samého.*
6. **Stadium pubertální (je ukončeno pohlavním dozráváním – u děvčat kolem 13. roku, u chlapců kolem 15. roku). V chování lze pozorovat úvahy, etickou motivaci, city úcty, přátelství, důvěry a vzájemného porozumění.**

7. **Stadium adolescence (končí v 18. až 21. roku). Lze mluvit o zapojování se do společenského života z hlediska zaměstnání a profese. Lze pozorovat snahu být nezávislý na své rodině.**
8. **Stadium mladšího dospělého věku (končí zhruba kolem 30. roku). Mladý člověk se projevuje strážlivými úsudky, reálným pohledem na svět a jeho dění. Dokončuje plné osobní osamostatnění, oslabuje se respekt před autoritami. Řeší manželský problém a zakládá si rodinu.**
9. Stadium středního dospělého věku (končí kolem 45. až 50. roku). Generace tohoto věkového ohraničení se jeví jako významná generace ve společenském, veřejně politickém a kulturním dění, na ní spočívá zodpovědnost za věci veřejné, což ji vede k maximální společenské a pracovní angažovanosti. Celé stadium je vyplněno stabilitou rodinného života a výchovy dětí, jejich přípravy na budoucí život. Na konci stadia se však projevují, nebo mohou projevovat, výrazné změny ve struktuře rodinného života, dochází k disharmonii mezi manželi.
10. Stadium staršího dospělého věku (hranice tohoto stadia od 46. do 60. roku jsou velmi individuální, u někoho toto stadium může začínat okolo 50. roku a končit v 65. roce života). Na konci stadia se zřetelně oslabuje percepce, zhoršuje se mechanické učení; logické myšlení se však mění málo.
11. Stadium počátečního stáří (začíná v 60. až 66. roce života a končí kolem 75. roku).
12. Stadium pokročilého stáří (jde o časový úsek od 78. do 90. roku).
13. Stadium vrcholného stáří (začíná 91. rokem života a končí postupně do 100 let).

3.2 Modely způsobu výchovy

Vyjdeme-li z obecných principů vývoje a determinace osobnosti (viz kapitola 3.1) je nesporné, že podstatný význam ve vývoji a formování každého jedince má jeho výchova, kdy neoptimálnější variantou je ve většině případů výchova ve funkční rodině. O rodině již bylo řečeno v předchozích kapitolách mnohé.

V úvodu bakalářské práce jsem se pokusila vysvětlit, proč jsem si zvolila dané téma bakalářské práce a také to, jaký význam příkládám výchově dítěte v rodině. A rozhodně v tom nejsem sama – většina rodičů se dnes a denně ptá: *Co to vlastně podnikám a čeho chci dosáhnout?*

Mnohé složité definice výchovy mluví o záměrném působení na dítě. Podle některých rodičů je třeba dávat dítěti prostor pro rozvoj osobnosti. Jiní rodiče vyžadují, aby dítě poslechlo tzv. na slovo, tedy poslouchalo jako hodinky.

Výchova (v rodině, ve škole atd.) zahrnuje množství činností a vzájemného působení dospělých s dětmi. Ve snaze o dosažení výchovných cílů dospělí využívají rozmanitých výchovných prostředků a metod. Přitom stejný výchovný prostředek či postup je někdy účinný, někdy se mívá účinek a někdy dokonce vede k pravému opaku. Závisí to na vychovávajícím, na vychovávaném, na jejich vzájemném vztahu, na okamžité situaci, na mnoha podmínkách, které jsou mnohdy nejasné. Pro lepší orientaci v složitém výchovném dění, pro lepší pochopení výchovných situací a odlišných účinků téhož výchovného prostředku či postupu užíváme termínu způsob výchovy.

***Způsob výchovy** znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy atd.) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého. Způsob výchovy vyjadřuje to podstatné ve výchově, co ovlivňuje volbu dílčích prostředků a postupů. A to podstatné ve výchově je emoční vztah k dítěti a způsob výchovného řízení.*

(Čáp, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, 1996, s. 135)

Výchovnými způsoby (výchovnými styly výchovy) se zabývala řada autorů. Většina autorů se soustředila na prostředí ve škole, jako např. Tauschovi, z jejichž poznatků o jednotlivých stylech výchovy vyšel Čáp. Převédeme-li tyto poznatky do oblasti výchovy v rodině, pak se pokusíme definovat (Čáp, 1996)

1. Autoritářský styl výchovy:

Autoritativní, dominantní rodič :

- staví se do role vševědoucího, který nejlépe ví, co dítě potřebuje;
- hodně rozkazuje, trestá, na přání dítěte se příliš neohlíží;
- iniciativu dítěte odmítá, samostatnost nepřipouští;
- neumí se vcítit do potřeb, chování a pocitů dítěte;
- velmi často používá slovy „musíš“ a „nesmíš“;
- má vyhraněné názory na to, co je a co není správné (věci často vidí černobíle).

Autoritativní vedení nabízí dětem oporu a jistotu. Vždy je tady někdo, kdo ví, co a jak se má udělat. Zejména děti úzkostné rády tuto oporu přijímají. Nebezpečí je však v tom, že na jedné straně autoritativní vedení zbavuje děti iniciativy a na druhé straně může vést až k útlaku a vede děti ke vzpouře a zjevné či skryté agresivitě.

2. Liberální styl výchovy

Liberální rodič:

- o výchovu se příliš nestará, vede děti málo, nebo vůbec ne;
- neklade na dítě velké požadavky, a pokud nějaké vysloví, většinou je nekontroluje.

Tento styl výchovy ponechává dítěti až příliš velkou volnost. Děti nemají pravidla. Děti nemají pevné hranice, které tolik potřebují k tomu, aby si vymezily prostor své působnosti a také prostor své jistoty a bezpečí. Liberální rodiče často proklamují, že jsou kamarádi. Dítě může mít zmatek v pravidlech, rodiči – kamarádovi se sice snadněji říká řada věcí, ale těžko se pak staví na autoritě, bývá obtížné prosazovat tolik potřebné hranice, protože dítě je pojímá značně volně.

3. Demokratický styl výchovy

Demokratický rodič:

- má celkem jasně vymezené cíle svého výchovného působení, avšak dává méně příkazů a více podporuje iniciativu dítěte;
- působí spíše příkladem, než tresty a zákazy;
- je přístupný diskusi a má pochopení pro individualitu;
- zohledňuje potřeby dítěte přiměřeně jeho věku;
- dává dítěti odpovídající množství svobody, umožňuje mu samostatně se rozhodovat, projevovat názory i přání, a přitom se nezříká rodičovské zodpovědnosti za jeho vedení.

Tento styl je považován za optimální v běžných životních situacích a okolnostech. Dítě je respektováno jako samostatná bytost s právem se rozhodnout, ale současně zde existují hranice vymezené rodičem. Úskalí tohoto stylu tkví v tom, aby dítě nebylo přetěžováno odpovědností a aby tato byla vždy úměrná jeho věku.

Který je ten správný?

V každé rodině (více či méně) převládá určitý výchovný styl. Výchovné styly samozřejmě nevznikají nahodile, jsou určeny mnoha faktory. Uvedené typy jsou pochopitelně jen určitá schémata a ve skutečnosti se s nimi setkáváme v méně vyhraněných podobách a v různých kombinacích. V době tzv. po sametové revoluci zažívala u nás jistě boom liberální výchova, která byla kontrastem oproti předchozím výchovným tendencím v České republice, kdy se kladl důraz především na poslušnost a nařizování. Tento trend je již minulostí a řada autorů (s nimiž lze jen souhlasit) hovoří o tom, že dítě potřebuje mantinely.

Vychovatelsky nejlákavější je zřejmě typ demokratický, ale je současně jasné, že ani jeho principy nelze naplnit do detailu.

To, co je zásadní a na co by se měla výchova dítěte zaměřit, je cíl, kterého chtějí rodiče dosáhnout.

Pokud rodičům na dítěti záleží, není pochyb o tom, že ze svého dítěte touží vychovat úspěšného, šťastného a sebevědomého člověka

3.3 Rodiče jako vychovatelé

„Pamatuj, že se stáváš navždy zodpovědným za toho, kohos k sobě připoutal“

(Antoine de Saint- Exupery: Malý princ

Na knižním trhu je velká nabídka knih o výchově a rodičovství. Ve snaze zhostit se svého rodičovství odpovědně, řadu z nich jsem přečetla a mám je ve své knihovně.

Svámi názory mě zaujal Říčan (2013):

„Nejvíc vychováváme, když nevyhováváme“, praví stará moudrost. V učebnicích se sice říká, že výchova je záměrné působení na dítě, ale my psychologové se tomu usmíváme. Víme dobře, že ono záměrné působení, zvláště když se jím rozumí mravoličná kázání nebo – v ještě horším případě – požívání rákosky, mnoho dobrého nezpůsobí, naopak spíš uškodí.

To podstatné se odehrává po celou dobu, kterou spolu v rodině trávíme spolu s dětmi. ... Zvláště silně na děti působí, jak dokážeme řešit a jak prožíváme těžké situace, kdy „o něco jde“. Těžká nemoc či úraz, autohavárie, ztráta zaměstnání nebo majetku, vážné spory nebo krize mezi manželi ...- to jsou ty „nejlepší“ příležitosti k tomu, abychom svým dětem ukázali, co jsme zač. (Říčan, P., S dětmi chytře a moudře, 2013, s. 11)

První základní pravidlo ve výchově podle Říčana (2013) je: **VÝCHOVA JE ŽIVOT**. Jenom připomenu, že zlo kolem nás v podobě alkoholu, drog, trestné činnosti, hazardu.. - a to bohužel všechno ve vztahu k mladistvým, narůstá. Na výchově musí tedy zapracovat rodina. Intenzivní rodinný život v rámci rodinných klanů, tak jak to známe z minulosti, se i přes často nelehkou situaci (nemoci, chudoba) velmi osvědčil pro vytváření silných citových vztahů.

Nedávno mi moje známá (65 let) vyprávěla o svých pocitech, které zažila na pohřbu sestry její babičky (babička zemřela již před 27 lety). Zemřelá se dožila velmi vysokého věku (101 let) a byla poslední žijící z osmi sourozenců. I když posledních deset let nemohla být bez dozoru přesto, do poslední chvíle žila u svých dospělých vnoučat. Pohřeb se konal na vesnici, v kostele. Sešlo se přibližně 300 lidí a na smuteční hostině pak nejméně stovka příbuzných. Známa měla k zemřelé tetě citové vazby z dětství. S řadou příbuzných, zejména s dětmi a vnoučaty sourozenců její babičky, se dlouhá léta neviděla, protože je dělila značná vzdálenost. Mluvila však o povznášejícím pocitu, kdy společně vzpomínali na dětství, na své rodiče a prarodiče, na to, jak se všichni často navštěvovali, jak si v minulosti široká rodina pomáhala, podle možností každého z nich. A co bylo nejhezčí, nikdo se tam nad nikoho nepovyšoval, bylo naprosto bezvýznamné, jestli byl dotyčný ověnčený několika tituly, nebo byl zedník. Bezpochyby byla atmosféra také plná sentimentu (známá měla slzy v očích, když mi to vyprávěla), ale určitě v tomto rodinném klanu zůstalo dodnes zachováno něco z minulosti a udrželo se tam dodnes. A to něco, to jsou právě ty silné citové vztahy, které se sice utvořily v minulosti, ale většina zúčastněných si je uchovala dodnes a přenáší je dál na své potomky. Jak jinak by se mohla s láskou a péčí (často velmi nelehkou) starat o babičku její dospělá vnoučata, z nichž jsou už dávno také rodiče a dokonce i prarodiče. To co bylo dříve zcela samozřejmé, je dnes téměř raritou.

Souhlasím s rčením, že jediný luxus, který stojí za to, jsou lidské vztahy a právě výchova dětí je příležitostí, jak si tento luxus dopřát.

Dobrá výchova chce lásku. Běžný omyl rodičovské lásky: Ten, koho miluji je můj. Chci, aby se choval tak, jak mi to vyhovuje, aby plnil moje přání, aby se vyvíjel tak, jak si to představuji. Vždyť mu přeci přeji jen to nejlepší. Zralá rodičovská láska přeje druhému svobodu – i když to může hodně bolet.

Platí i druhé pravidlo podle Řičana (2013), že **VÝCHOVA JE LÁSKA**.

Rodičovská láska je příběh, který začíná dřív, než se dítě narodí. Určitě je rozdíl v tom, jestli nastávající matka myslí na plod s něhou, nebo jestli ji „ten někdo v jejím těle“ obtěžuje. Dítě se narodí a rodiče (zejména matka) se s ním mazlí, hladí ho. Mohou být však i takoví, podle kterých je to zbytečné rozmazlování.

Tady bych ráda ocitovala doslovně Řičana P., S dětmi chytře a moudře, 2013, s. 20:

Není to zbytečné rozmazlování? Cožpak si to ten kojeneček bude pamatovat? A má to nějaký význam pro jeho štěstí v dospělosti? „Své dětství v sobě nosíme docela nejhloběji!“ Tak vyjádřil jednou větou Jiří Mrkvička přesvědčení moderní psychologie, opřené jak o vědecký výzkum, tak o klinickou praxi. Vědomě si to dítě pamatovat nebude, ale zůstane to v něm jako základní vrstva osobnosti, jako základní důvěra, že svět je dobré místo k životu – a jako schopnost dávat radost a lásku dál, v té štafetě generací, kterou všichni nějak běžíme.

„Cti otce svého a matku svou“, říká jedno z přikázání biblického Desatera. Jinými slovy, svým vztahem k rodičům, bychom měli našim dětem ukázat, že i my jednou zestárneme (a zmizí hezká tvář) a budeme mít vrásčité ruce a budeme toužit (stejně jako babička s dědou) po pohlazení, po obejmutí. Laskavý tělesný kontakt se stárnoucími rodiči, to je také téma, které nás učí, že výchova je láska.

Jsou však i případy, kdy výchova selže a dítě není schopno přijímat rodičovskou lásku a pod vlivem např. drogové závislosti se začne doma chovat jako agresor a vyděrač. Pak někdy rodičovské lásce nezbyvá nic jiného než vyhodit potomka „na mráz“, protože to je jediná šance jak mu pomoci, aby se (snad) vzpamatoval. Ale to už je jiné a bohužel velmi často bolestné téma.

Láska je sice ve výchově to nejdůležitější, ale nevystačíme s ní. I to nejhodnější dítě potřebuje občas usměrnit, potřebuje nastavit mantinely a tak není pochyb o tom, že **VÝCHOVA JE ŘÁD**. Jak rodiče usměrňují? Jednak dítě chválí za to, co činí správně a současně ho trestají za to, co neschvalují. Skutečnou odměnou pro dítě je jenom to, čeho si dítě samo cení.

Říčan (2013) velmi výstižně stanovil **pravidla pochvaly**:

Především mnohem víc pochval než kritiky (nejméně v poměru 7:1).

Každá pochvala musí „sedět“ (nechválit za něco, co úspěchem vlastně není).

Pochvala musí být konkrétní (stereotypní pochvala prozrazuje nezájem).

Když se nedá chválit výkon, pochválíme alespoň snahu.

Důležitá je forma pochvaly (musí odpovídat situaci a individualitě dítěte).

Chválit tak, aby se dítě naučilo „chválit samo“ (i průměrný jedinec má být schopen sebevědomé jistoty a radosti nad tím, jak se mu dílo povedlo).

Soutěživost je přirozená, nelze jí uniknout, ale v školní i rodinné výchově platí – MÉNĚ SOUTĚŽE!

Trest je až poslední výchovný prostředek. Nevhodným trestáním vznikají často nenapravitelné škody ve výchově.

Říčan (2013) vymezil **pravidla trestání** následovně:

Trest musí být srozumitelný.

Trestání má mít předem daná pravidla.

Spravedlnost v očích dítěte.

Přiměřená přísnost.

Správné načasování.

Přesné vymezení trestu.

Trest má být pokud možno logický, „přirozený“.

Respektovat individualitu dítěte!

Respektovat vývojové výkyvy a stav dítěte.

Uvědomovat si vlastní motivy a city.

Dobře trestat může jen ten, kdo miluje.

Myslet na odpuštění.

Pokud dítě prožije pocit *provinění – trest – odpuštění* neminul se náš (správně zvolený) trest účinkem a dobře víme, že dítě se v takové situaci cítí svým způsobem osvobozené, protože jeho svědomí není zatíženo pocitem, že vykonal něco špatného.

Na téma fyzických trestů se vede nejedna diskuse. Namísto rozebírání různých pro a proti uvedu slova našeho „guru“ dětské psychologie Matějčka, s jejichž obsahem nemám žádný problém: Na malého darebu ve dvou či třech letech bude docela dobře platit – a nemusíme se příliš bát pedagogických přestupků –, když jím trochu zatřepeme, jednu mu šoupneme na zadeček a vystrčíme ho chvíli za dveře. (Matějček, 1996)

Je tedy velmi důležité používat odměny a tresty moudře.

Nicméně ideální stav je, když dítě dělá samo od sebe co má a činí tak ze své osobní potřeby a ze své svobodné vůle. Pokud k tomu dochází a naše dítě se tak chová, buďme na sebe jako rodiče pyšní, dáváme mu totiž správné příklady chování svými vlastními činy a současně mu vytváříme podmínky, které dítě k takovému jednání motivuje.

Aby mohly ve výchově fungovat odměny, vnitřní motivace, přinejhorším i ty tresty, je třeba na samém začátku výchovy, nejspíše u batolete, zavést určitá pravidla, postupně vybudovat řadu návyků či stereotypů. Přitom je nutné jednat s dítětem **laskavě, klidně a zároveň důsledně**.

Chtěla bych ještě zdůraznit, že tak jako v životě obecně i ve výchově platí okřídlené (a tak často dnes používané) - **všechno je o komunikaci**. Psychologie komunikace je dnes významný psychologický obor. Rychle a přesně sdělit informace a přijmou je, to je naprostý základ, který platí ve všech oblastech našeho života, toho „veřejného“ (škola, zaměstnání, kultura, politika atd.) i soukromého. Kolik bolesti může vzniknout v rodině, když si lidé vzájemně neporozumí, nenajdou si k sobě cestu! Totéž platí i ve výchově: Jde nejen o to, co dětem říkáme, ale i o to, jak to říkáme, nebo jen nevědomky naznačujeme a současně jde o to, jak rozumíme tomu, co děti říkají nám a co nám svých chováním naznačují.

Závěrem této kapitoly bych ráda akcentovala, že tato materie přímo a zásadně souvisí s tématem mé bakalářské práce, protože vlastní zážitky z dětství, jejich trvalý odkaz v nás je vlastně odrazem výchovy našich rodičů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V praktické části mé bakalářské práce se zaměřím na výzkum, jehož téma a cíl jsem zvolila v návaznosti na teoretickou část práce, v níž jsem se věnovala vlivu rodiny na rozvoj osobnosti člověka, rodinnému prostředí a výchově dětí, tedy oblastem, které mají spojitost s tématem bakalářské práce „Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny“.

Předně budu definovat cíle a metodologický postup výzkumného šetření. Poté popíši vlastní výzkum (popis výzkumného vzorku, kontakt s účastníky výzkumu a vlastní průběh rozhovorů). Následně vyložím data, která jsem získala a která budou podkladem pro odpovědi na výzkumné otázky. Cílem praktické části bude snaha zjistit, jak zkušenosti z původní rodiny ovlivňují plánování vlastního rodinného života (zejména, jak se prožitky projeví v době, kdy si jedinec začíná budovat vlastní rodinu, nakolik rodinné prostředí ovlivní výběr partnera a výchovu dětí). Na základě subjektivních zkušeností účastníků výzkumu se pokusím popsat, nakolik pozitivně nebo negativně prožitky a zážitky z dětství ovlivnily jejich život, ať již v jejich nové rodině, nebo ve vztahu, případně pokud žijí sami a svůj život si plánují.

4.1 Přípravná fáze

Velmi důležitou součástí výzkumu je přípravná fáze. V rámci této fáze si musí výzkumník ujasnit a naplánovat, jak bude v průběhu výzkumu postupovat, resp. kterými směry se bude jeho výzkum ubírat. V této fázi jsem si stanovila cíl bakalářské práce, plán výzkumu, metodu získávání dat a vybrala si účastníky výzkumu (konkretizovala jsem jmenovitě výzkumný vzorek).

4.2 Cíle a metody výzkumu

Výzkumný problém, tedy *zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny* jsem si musela zúžit tak, abych byla schopna problematiku svým šetření obsáhnout. Stanovila jsem si hlavní výzkumnou otázku a tu jsem rozdělila na dvě dílčí:

HVO: *Jak prožitky a zážitky z původní rodiny ovlivňují plánování vlastního rodinného života?*

DVO1: *Jak se rodinné prostředí (zejména vliv rodičů) odrazilo v životě účastníka výzkumu?*

DVO2: *V čem zejména lze spatřovat snahu účastníka výzkumu odlišit se nebo naopak přiblížit své původní rodině?*

Tato hlavní výzkumná otázka rozdělená na dvě otázky dílčí se stala zásadním tématem a udávala směr výzkumu.

S ohledem na výzkumný problém mé práce jsem zvolila metodu kvalitativní, která sice nepracuje s vysokým počtem účastníků výzkumu, nicméně dovoluje zkoumat jevy do hloubky, a jak uvádí Švaříček a Šed'ová (2007), díky kvalitativnímu šetření jsme schopni lépe uchopit prožívání a chápání sociální reality.

V rámci kvalitativního výzkumu je hlavním prostředkem pro získávání dat sám výzkumník (Hendl, J., Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace, 2005, s. 158)

Malou sondou do mého rodinného života v kapitole 4.1 (a rovněž tak v úvodu bakalářské práce) jsem se pokusila nejenom objasnit, proč jsem si zvolila dané téma, ale také je to stručná charakteristika mé osoby jako výzkumníka a mého vztahu k výzkumnému problému. Ve výhodě jsem byla do určité míry v tom, že tři účastnice byly mými blízkými kamarádkami a jeden účastník byl z okruhu známých mého manžela, který byl s ním několik let v kontaktu jako jeho trenér fotbalu a díky jejich vzájemnému přátelskému vztahu byl i tento účastník ke mně otevřený.

4.3 Vlastní výzkum

Výzkumný vzorek sestával tedy ze čtyř účastníků šetření, z nichž tři byli ženského pohlaví (v rozmezí 27-32 let) a jeden byl muž (31 let). Základní údaje o účastnících uvádím v následující tabulce.

Tab. č. 1

Charakteristika výzkumného vzorku

respondent	věk, pohlaví	dětství prožil	vzdělání	zaměstnání	rodinný stav
S	32, žena	pouze s matkou	VŠ	manager	bez vztahu
R	27, žena	úplná rodina, později s matkou	VŠ	OSVČ	ve vztahu 3 roky
P	31, žena	úplná rodina, později s matkou	VŠ	OSVČ	bez vztahu vychovává syna
K	31, muž	úplná rodina, později s partnery matky	střední	OSVČ	bez vztahu dcera ve střídavé péči

Sběr dat probíhal metodou polostrukturovaných rozhovorů. Polostrukturovaný rozhovor je založen na předem připravených otázkách, ale je současně dostatečně variabilní a pružný. Výzkumník tak může otázky během rozhovoru přizpůsobit (podle potřeby něco obměnit, něco vynechat), a to podle individuality každého účastníka a rovněž podle toho, co již např. bylo řečeno a je zbytečné to opakovat znovu. Jelikož problematika prožitků a zážitků z dětství je bezpochyby pro každého jedince velmi osobní až intimní sondou do jeho nitra, je hloubkový rozhovor vhodnou metodou sběru dat.

Důležité je vytvoření osnovy rozhovoru, která bude tvořena otázkami, a to takovými, které budou pro účastníky dostatečně srozumitelné a jasné.

Koncepci polostrukturovaného rozhovoru (Příloha P II) jsem si připravila předem, okruhy rozhovoru vycházely z hlavní výzkumné otázky, resp. z dvou dílčích výzkumných otázek. Zpočátku jsem se dotázala na osobní údaje (věk, dosažené vzdělání, zaměstnání) a dále jsem účastníka „vedla“ pomocí otázek jeho životem - od prvních zážitků a vzpomínek z dětství (stadium raného dětství, které končí 3. rokem a období tzv. předškolního věku), do období školního dětství (začíná vstupem do školy a končí 10. až 11. rokem), přes období pubertální (končí kolem 13. až 15. roku) až do období adolescence (končí v 18. až 21. roku). Rozhovor končil zamyšlením nad tím, co se dotyčnému podařilo a co ne,

případně vizemi do budoucnosti a zhodnocením současného života, resp. odpovědí na otázku, zda se považuje za šťastného člověka.

Účastníci byli ve věku 27 až 32 let (stadium mladšího dospělého věku). Časově jsem všem vyšla pochopitelně vstříc, a tak se rozhovory uskutečnily v období 01 – 04/2016. Jak jsem již zmínila, ženy jsou mé přítelkyně, a mohla jsem si dovolit pozvat je k sobě domů. Pro rozhovor s mužem jsem raději, volila neutrální území a vyhověla jeho návrhu, že si budeme povídat v čajovně v jeho bydlišti. Nutno říct, že čajovna byla velmi vhodná, a to pro svou specifickou intimní atmosféru. Každého účastníka jsem předem seznámila s etickou stránkou výzkumu. Před začátkem rozhovoru byli účastníci požádáni o informovaný souhlas a ujištění o naprosté anonymitě jejich osobních údajů. Nabídla jsem jim, že po dokončení práce, mohu jim v případě jejich zájmu tuto zaslat.

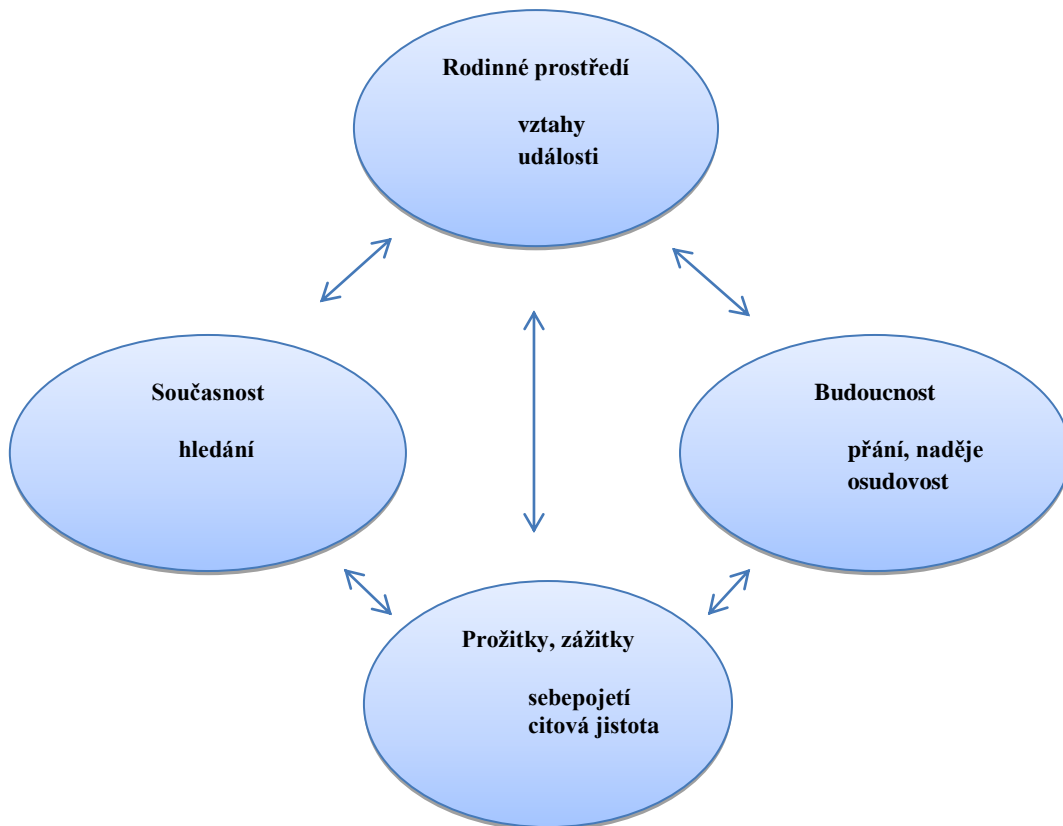
Rozhovor byl vždy nahráván pomocí diktafonu a následně byl přepsán. Poté jsem si přepis pozorně přečetla, abych si ujasnila, jaké informace jsem získala. Věty jsem si rozdělila na úseky a označila si je hesly (kódování). K interpretaci a sestavení kostry příběhu (každý účastník mi prakticky vyprávěl svůj příběh) jsem zvolila techniku „vyložení karet“. Tato technika je „tou nejjednodušší nadstavbou nad otevřené kódování“. Kategorie vzniklé skrze otevřené kódování výzkumník uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií. (Švaříček, Šedřová, Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, 2007, s. 226).

4.4 Analýza a interpretace výsledků šetření

Na základě analýzy jsem interpretovala data získaná z rozhovorů s účastníky. Jak jsem již uvedla, po přepisu jsem si rozhovor s účastníkem výzkumu rozdělila na úseky a ty jsem označila hesly. Hesla jsem si na základě významové podobnosti začlenila do *kategorií* a tyto kategorie pak tvořily kostru mé interpretace:

Obr. č. 1: Schéma kategorií

Zdroj: vlastní

Ústřední kategorií je bezesporu **rodinné prostředí (rodina)**, které řadíme mezi hlavní sociální determinanty. Zásadní význam v rodinném prostředí hrají zejména vztahy, prvotně vztahy mezi rodiči a dětmi, vztahy mezi rodiči, vztahy mezi sourozenci, vztahy k prarodičům (*podkategorie vztahy*). Do celkového klimatu rodinného prostředí také velmi často zasáhnou různé události (nemoc, odchod jednoho z rodičů, úmrtí) – *podkategorie události*.

Účastník výzkumu S - popisuje svůj vztah k sestře, matce a babičce slovy: *Sestru jsem milovala celou svou dětskou duší. Myslím, že jsem vůbec nežárlila. Mamka se totiž s námi, a to ani s jednou, příliš nemazlila, i když na nás byla hodná, nikdy nekřičela. Později jsem pochopila, jak těžké období prožívala, a tak už na projevy mateřské něžnosti neměla sílu, neměla ji kde brát. Byla vyčerpaná, musela nás uživit. Po večerech stále něco u stolu psala a pak ťukala do psacího stroje. Nikdo jí nepomáhal, měla jenom otce a ten se podruhé*

oženil a jeho žena se snažila mamku z jeho života vymazat. Ale nemohu říct, že mám na toto období špatné vzpomínky. To určitě ne. Měla jsem taky babičku, vlastně to byla moje prababička a ta byla úžasná. Mazlila se s námi, chodily jsme ven, četla mi pohádky, učila mě číst a počítat. Rok před nástupem do první třídy jsem šla do školky a to byl pro mě úžasný svět. Zpočátku jsem byla tak trochu otloukánek, neznala jsem tam nikoho a bylo mi smutno. Moje zlatá babička mě ale naučila číst, jak jsem říkala, a tím jsem si brzy získala u ostatních dětí obdiv. Určitě to podpořila zlatá paní učitelka, kterou jsem milovala a dodnes jsem přesvědčená, že díky ní jsem pomalu začala získávat sebevědomí.

Účastník výzkumu P - pak mluví o své rodině takto: *Nejdůležitějším člověkem v té době byla moje mamka. Mám ještě starší sestru, o dva roky starší. Do mých pěti let s námi bydlel ještě můj otec. Mé vzpomínky nejsou příjemné, ale v podstatě mi splývají do jedné – věčně opilý otec. Možná jsem tehdy jako dítě zprvu netušila důvod, jeho podivného chování, ale vím, že jsem se ho bála. Nikdy si s námi nehrál. Přesto moje první vzpomínka je hezká a dodnes vidím detaily. Byl Štědrý den a já jsem pod stromečkem měla vysněný kočárek s panenkou. Mamka je moc šikovná, a tak mi kočárek a panenku krásně vyšperkovala a já si dodnes pamatuji na ten pocit štěstí, který jsem zažívala. Sestra už kočárek měla a já jsem jí ho neskonale záviděla. Měla jsem necelé tři roky.*

Účastník výzkumu R - popisuje odchod svého otce slovy: *V té době od nás odešel táta. Byl to strmý pád do propasti. Táta neustál máminy výlety a zachoval se jako zbabělec, opustil nás a odešel pochopitelně k jiné ženě. Rázem jsme se ocitli úplně někde jinde. Předtím jsme nikdy nepocítili žádný nedostatek, teď byl na denním pořádku. Máma situaci nezvládala, a když byla doma, pila. Babička s dědou dělali, co mohli, ale bylo to nad jejich síly. Puberta s námi skutečně cloumala, ale rodiče zklamali na celé čáře. Brácha se toulal po nocích a nikomu to nevadilo. Bylo to jako ve špatném filmu, ale to nejhorší mělo teprve přijít.*

Všichni účastníci mluvili o svých vztazích k rodičům, sourozencům, prarodičům a jejich vyprávění bylo jak popisem různých událostí, tak zhodnocením těchto událostí, vyjádřením jejich vztahu k dané situaci.

Další velmi významnou kategorií jsou vlastní **prožitky a zážitky** vážící se zejména k rodinnému prostředí a mající v sobě často pocit vnímání sebe sama, vnímání své aktuální situace v konkrétní době – *podkategorie sebepojetí* a současně potřeba citové jistoty – *podkategorie citová jistota*.

Účastník výzkumu R - vzpomíná: *Tak tady už nebude vše tak zalité sluncem. Začala jsem vnímat, že se něco mezi mámou a tátou děje, ale nikdo mi nic neřekl a já jsem tomu nerozuměla. Často nás hlídala babička, která byla pro mě stále důležitější. Učila se s námi, ve škole mi to moc nešlo, brácha byl vyloženě špatný žák a měl problémy i s chováním. Já jsem se chovala vzorně, až ušlápnutě. Máma i táta byli často pryč, ale ne spolu. Cítila jsem, že mámě začínám být lhostejná, táta byl k nám vnímavější, ale bylo to jen občas, když byl doma. S bráchou jsme se převážně prali, často jsme byli doma sami. Kamarády jsem měla jenom ve škole a víc mě nezajímali. Pokud jsme měli problém ve škole, tak máma křičela, ale my jsme si z toho nic nedělali, protože nikdy nic, co uložila, nekontrolovala. Táta nám zase všechno dovolil. Těšila jsem se jenom na babičku.*

Účastník výzkumu S - vypráví o tom, jak jí chyběl zájem rodičů: *Ale máš pravdu. Ve škole jsem byla skutečně premiantem a možná mi to nebudeš ani věřit, učení bylo pro mě radost. Úspěchy ve škole mi nahrazovaly pravděpodobně zájem rodičů o mě. Jak jsem ti říkala, otce jsem nikdy nepoznala (a ani nevím, jestli vůbec žije) a co mě mrzelo nejvíc, že o mě neměla nikdy ani zájem jeho matka, vlastně moje babička, která bydlela nedaleko. A tak nebyl nikdo, kdo by mě za moje jedničky pochválil a před kým bych se mohla na školních představeních ukázat. Moje prababička zemřela a já jsem měla jenom mamku, která měla málokdy na tváři úsměv a sestřičku, s kterou jsme se měly velmi rády. Byla jsem to já, kdo s ní psal úkoly a učil se s ní. Ve škole se jí moc nedařilo, ale snažila se, nechtěla mě zklamat. Mamka nás nikdy za nic netrestala, ale taky moc nechválila. Byla (a je dodnes) smutnou paní. Kamarády jsme moc neměly. Pouze s jednou rodinou v domě jsme se přátelily, ale to spíš díky mamince. Paní byla její spolužačka, měli dvě děti (mladší) a občas nás vzali na výlet. Jejich táta byl asi fajn chlap a asi se taky snažil, abychom zažily i my dvě nějakou legraci. Byl hodně hlučný, veselý a stále vymýšlel nějaké hry. My dvě jsme však žily v úplně jiném světě, tam bylo většinou ticho, byly jsme tam my dvě se sestrou a naše tiché hry a stále smutná máma. Nemohu říct, že se mi výlety s nimi líbily a ani nemohu říct, že jsem jejich dětem tátu záviděla.*

Všichni účastníci výzkumu, byť R a K vyrůstali zpočátku s oběma rodiči, prožili dětství v neúplné rodině, případně byl přítomen nevlastní otec. Ani jeden z účastníků (s výjimkou R) neprožil vlastní vztah, který by tzv. dopadl dobře. Vztahy se jim rozpadaly, byly komplikované. Charakteristické bylo neustále hledání jistoty, pevného vztahu, něčeho, co v dětství sami u svých rodičů neviděli. U účastníka výzkumu S, která nikdy nepoznala vlastního otce, je evidentní, že dává přednost až výrazně starším mužům. Další kategorii jsem nazvala **současnost**, kde dominuje významná *podkategorie hledání*. Jak se říká, naděje umírá poslední a vzhledem k tomu, že všichni účastníci jsou osobnostmi dostatečně zralými, správnou cestu ve svém životě nepřestávají hledat.

Účastník výzkumu P - mluví o svých vztazích: *Jak jsi slyšela a koneckonců to víš už dlouho, vztahy mi nevyšly. Nevím, jestli je to proto, že jsem neměla žádný vzor doma. Mamka s otcem opravdu nebyli partneři. Určitě jsem podvědomě hledala pravý opak svého otce. Když o tom tak přemýšlím, tak moje první láska taková byla. Kluk se smyslem pro rodinu, hodný a pozorný. Dnes taky tu šťastnou rodinku má. Ale jak už jsem řekla, byli jsme každý někde jinde, intelektuálně. Doufám, že to nechápeš z mé strany jako nabubřelost. Prostě tak to je. Pavel, to je jiná kapitola. Není zlý, ale je to sobec a to po všech stránkách. Dnes už to tak můžu říct a taky můžu říct, že bych si sama sebe nevážila, kdybych s ním zůstala. On se totiž po čase chtěl vrátit, ale já jsem naštěstí už měla všechno v hlavě srovnané. Ale nebylo to tak jednoduché, hodně mi pomáhaly návštěvy u psychologů.*

Účastník výzkumu K - odpovídá na otázku, jak to dopadlo s jeho první láskou: *Neslavně. Ale čtyři roky trvala téměř idyla. Já mám pořád v sobě pocit a to mám dodnes, že nesmím nikoho zklamat. Domek jsme si nakonec pořídili, ale ve velmi, velmi špatném stavu. No a stalo se, že přítelkyně se zamilovala a odešla. Víc nemá cenu to pitvat. Chtěl jsem se z toho vypít a nebylo to dobře. Kamarádi byli vždycky a holky taky. Víم dnes, co bylo špatně, ale stalo se, že mám dceru. Dnes je jí 5 let a já jí chci dát hezké dětství. Její matka byla drogově závislá a nebyť mé máti, asi bych ji v těch prvních měsících nevychoval tak snadno.*

Všichni účastníci i navzdory převážně nevydařeným vztahům vyhodnotili svůj život jako šťastný, v rámci možností, neboť jsou zdraví, finančně zajištěni, nebo alespoň materiálně nestrádají. Považuje za štěstí to, že má dítě a stejně tak účastník výzkumu K.

Významná je u všech účastníků víra v lepší zítřky (kategorie **budoucnost**), ať jsou již ve svých plánech zcela konkrétní, případně jsou tak trochu fatalisty.

O budoucnosti hovoří všichni:

Účastník výzkumu P

Ale mám své velké touhy o velké rodině, kde na všechno budeme dva, a taky na lásku dva. Chybí mi partner, to přiznávám. Ale nemám moc odvahy jít naproti nějakému vztahu. Tím myslím, že nehledám nikoho na seznamkách a tak podobně. Jsem asi naivní, že čekám na zázrak, že.

Účastník výzkumu R

Nevím, jak na tebe teď zapůsobí, že jsem cíleně hledala partnera vysokoškoláka. Dál to rozebírat nebudu. Jsme spolu tři roky a já jsem rozhodnuta, že to bude otec mých dětí. Bydlíme spolu.

Ale máme za sebou velmi těžkou dobu. Partner mé mámy zemřel, máma začala pít ještě víc a před 2 lety podlehla rakovině jater. Mladší bratr byl v té době sedmiletý a já dospělá. Zpočátku bydlel se mnou a s mým přítelem, ale brzy nastaly problémy. Byla jsem před rozhodnutím, buď bratr, nebo přítel. Zvolila jsem přítele a bratr byl svěřen tetě (sestře jeho biologického otce). Vím, že nežije v ideálním prostředí, ale nemohu jinak. O své budoucnosti mám jasnou představu – chci být finančně zabezpečená a mít své vlastní děti. Taky vím, že jim nikdy nechci připravit to, co moje máma připravila nám. Možná jsem sobec, ale pro bratra se obětovat nechci.

Účastník výzkumu S

Takže štěstí. Je to poměrně široký pojem. Ale odpověděla bych ti asi tak, že štěstí je život sám a protože je mi dáno žít život a navíc jsem zdravá, mám maminku, mám kde bydlet a rozhodně nestrádám, tak rozhodně jsem šťastný člověk. Ale zajisté tušíš, co chci dodat. Moje štěstí bude naplněno vrchovatě, až budu šťastnou maminkou a partnerkou já sama. Nic víc, nic míň.

Účastník výzkumu K

Určitě chci vést dceru ke sportu, tak jak to dělal otec u nás. Lásku k přírodě, to ji chci taky naučit. Zase zásluha otce. Nechci, aby si dcera musela zvykat na to, že budu střídat maminky, se kterými se bude u mě doma potkávat. I bez toho má často v hlavě zmatek. Neplánuji nic měnit, protože věřím, že věci se dějí, jak mají. Mou prioritou je zdraví a možnost pracovat. Nezasťírám, že všechno přizpůsobuji hlavně dceři.

Na tomto místě považuji za vhodné zopakovat, že praktická část mé bakalářské práce byla zaměřena na výzkum, jehož téma a cíl jsem zvolila v návaznosti na teoretickou část práce, v níž jsem se věnovala vlivu rodiny na rozvoj osobnosti člověka, rodinnému prostředí a výchově dětí, tedy oblastem, které mají spojitost s tématem bakalářské práce „Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny“.

Výzkumný problém, tedy *zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny* jsem si musela zúžit tak, abych byla schopna problematiku svým šetření obsáhnout. Stanovila jsem si hlavní výzkumnou otázku a tu jsem rozdělila na dvě dílčí.

Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s účastníky výzkumu jsem získala data, která jsem podrobila analýze a interpretaci a odpověděla si na výzkumné otázky a splnila tak cíl práce.

ZÁVĚR

Nemohu na závěr nevzpomenout, mně velmi milého profesora Zdeňka Matějčka, který opakovaně vyzdvihoval fakt, že dítě je v jistém smyslu vychovááno už během těhotenství. Od poloviny 20. století je vědcům jasné, že vyvíjející se plod je v kontaktu a v součinnosti nejen s matčinými tělesnými pochody, ale i s její psychikou. A ještě dříve přišli psychologové na to, že způsob, jakým se chováme k dítěti a jak je tedy vychovááme, je dalekosáhle ovlivněn našimi tzv. rodičovskými postoji, které se vytvářejí dávno dříve, než k nějakému těhotenství vůbec dojde. Základy těchto postojů si do vztahu k svému dítěti rodiče přinášejí sami v sobě dávno před tím, než k těhotenství dojde.

Zkušenost nám říká, že rodičovské postoje bývají už i u mladých rodičů docela dobře zformovány. Nicméně jistě najdeme ve své blízkosti i případy, kdy tomu tak není a kdy je očividné, že tito určití mladí lidé jsou pro své rodičovství ještě nevypělí a nezralí.

Rodičovské postoje mají dlouhý vývoj. Začátek je ve vlastní rodině a ve zkušenosti dítěte s vlastními rodiči (případně s náhradními rodičovskými osobami). Lidé, kteří žádnou zkušenost se „svými lidmi“ z doby svého dětství nemají, jsou v určitém nebezpečí, že jejich vlastní rodičovské postoje se budou vyvíjet chudě a nedokonale. Potvrzují to ostatně i dlouhodobé studie dětí, které vyrostly jen v dětských domovech. Na druhé straně však tyto studie prokazují, že v řadě případů najdou i tito lidé dost vnitřních sil i dost chápavé a taktní pomoci z okolí, že se stanou rodiči řádnými a úspěšnými.

Zkušenosti dítěte s rodiči začínají už prvními úsměvy a reakcemi rodičů na ně, pokračují ve spoustě vzájemných kontaktů během kojeneckého věku, specifickým citovým vztahem mezi dítětem a mateřskou osobou někdy kolem sedmého měsíce života dítěte, vytvořením vztahu dítěte k domovu a lidem v něm, někdy kolem dvou let, zkušenostmi s druhými dětmi ve věku předškolním, přijetím identity podle pohlavní příslušnosti ve středním školním věku a budováním své identity osobní v době puberty a po ní, mladistvými láskami, sněním o budoucnosti, až konečně mileneckým vztahem, manželstvím a vlastním těhotenstvím u ženy a těhotenství své manželky u muže.

Mají tedy rodičovské postoje dosti dobrodružnou cestu od svých pramenů kdesi hluboko ve svém dětství až do doby, kdy budou moci být uplatněny ve výchově vlastního dítěte. (Matějček, 1996).

Profesor Matějček tak jazykem sobě vlastním vlastně říká, že to, co již od prvních dnů života do sebe „nasáváme“, formuje podvědomě naše rodičovské postoje a ty pak mohou být uplatněny ve výchově vlastních dětí, resp. mohou mít vliv na plánování vlastního rodinného života.

Právě rozhovory s účastníky výzkumu, velmi osobní sondy do jejich dětství a dospívání, mi přinesly určitý obraz o tom, jak prožitky a zážitky z tohoto období ovlivnily mladé lidi v jejich životě, který prakticky již žijí a současně plánují, resp. uvažují, jakým směrem chtějí, aby se ubíral. Je zásadní, nicméně nebyl to záměr, že ani jeden z účastníků neprožil celé období dětství a dospívání v harmonické, nekonfliktní rodině. Domnívám se, že je to současně i obraz naší doby, kdy se potýkáme s rozvodovostí, závislostí, nezodpovědností v partnerských vztazích atd. Většině účastníků, s výjimkou účastníka R (v současnosti žije ve vztahu), se jejich vlastní vztahy, mírně řečeno, nevydařily. Nicméně snaha neustále hledat jistotu ve vztazích je patrna téměř u všech, i když účastník K je spíše fatalista, než aby hledal.

Právě s ohledem na rodinné prostředí účastníků, značně narušené, jak z pohledu vztahů (mezi rodiči a dětmi, mezi rodiči navzájem, mezi sourozenci, vztahy k prarodičům), tak z pohledu událostí (nemoci, úmrtí, odchod rodiče z rodiny) je patrné, že jejich rodičovské postoje dostaly v období dětství a dospívání značné „trhliny“, jinými slovy „neměli kde brát, to dobré“ a velmi často převládalo „to zlé“. U všech účastníků je zřetelné, že rodinné prostředí (zejména vliv rodičů) se citelně odrazilo v jejich životě i když si většinou přejí, aby jejich život byl smysluplnější a šťastnější.

Účastník výzkumu S, která nikdy nepoznala svého otce a tímto faktem zajisté trpěla (a v podvědomí má tento pocit natrvalo uložený), hledá vztahy se staršími muži, mladší muži její představy o partnerovi nenaplnují.

Účastník výzkumu R, velmi negativně vnímala změnu v sociálních jistotách v rodině po odchodu otce z rodiny a tak zcela upřímně sděluje, že hledá finanční zajištění, resp. partnera, který jí toto poskytne. Z tohoto svého požadavku nedokáže ustoupit, a to ani za cenu toho, že se nepostará o svého mladšího bratra (sirotka).

Účastník výzkumu P, která celé dětství (a ani později) nepoznala zájem otce, se snaží profesně vyniknout.

Účastník výzkumu K, ačkoliv přiznává, že ho matka ve srovnání s ostatními sourozenci vždy protěžovala, má stále jako vzor svého otce, který s ním a s bratry sportoval, chodil do přírody; chce toto poskytnout také své dceři.

Přepisy všech rozhovorů dokladují, jak zásadní význam svému dětství a dospívání účastníci výzkumu připisují, jak chápali a prožívali sociální realitu a zejména jak a v jakých vztazích pociťovali (nebo naopak nepociťovali) citovou jistotu v rodině. S ohledem na skutečnost, že u všech účastníků lze hovořit o vysoké míře osobnostní zralosti, je patrna jejich snaha přiblížit se své původní rodině v oblastech, které se jim jeví pozitivní a naopak eliminovat to, co se jeví jako negativní.

Jakožto studující sociální pedagogiky bych ráda zmínila velmi pozitivní trend posledních let, kdy se do popředí zájmu opět dostává využití sociální pedagogiky v různých oblastech. Konkrétně mám na mysli oblast školství, kdy ať již samotní pedagogové, nebo výchovní poradci, většinou velmi dobře chápou, že dítě musí být posuzováno také v rámci své rodiny, v rámci určitého rodinného prostředí, kdy toto může mít zásadní vliv na jeho postavení ve škole. Ve fungující rodině se život točí několik let kolem školy, kde děti tráví několik hodin denně a doma pak s přípravou na školu pokračují. V rodinách s dětmi školou povinnými je škola velké a každodenní téma. Tam, kde rodina o školu zájem neprojevuje, tam by měla škola vyvinout maximální úsilí, aby příčiny nezájmu vysledovala. Např. dítě, které se náhle zhoršilo v prospěchu, nemusí být lajdák, ale může např. prožívat trauma z rozchodu rodičů. Domnívám se, že v této práci by mohli např. výchovní poradci nalézt informace o výchově, případně odkazy na literaturu; výchova v rodině a výchova ve škole mají totiž mnoho společných atributů.

Na úplný závěr bych ráda vyjádřila své přesvědčení, že prožitky a zážitky z původní rodiny ovlivňují plánování vlastního rodinného života významným způsobem a zejména tam, kde vlastní příklad rodičů (nebo jiných osob) nedává záruku k vytvoření pevných rodičovských postojů, záleží pak na každém jedinci, nakolik je zralou osobností a na tu správnou cestu se vydá, nebo ji naopak nenajde. Není rozhodně ani žádná prohra, když v nesnázích vyhledáme odbornou pomoc např. psychoterapeuta.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta, *Sanace rodiny*, Vyd. 1., Praha: Portál, 2008, 152 s., ISBN 978-80-7367-392-5.

FABER, Adele a MAZLISH Elaine. *Jak mluvit, aby nás děti poslouchaly, jak naslouchat, aby nám děti důvěřovaly*. Vyd. 1. Computer Press, a.s. Brno, 2007, 248 s. ISBN 978-80-251-1747-7

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, Vyd. 1., ISV, 302 s. ISBN 80-85866-15-3.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

KOHOUTEK, Rudolf. *Základy psychologie osobnosti*. Akademické nakladatelství CERM s.r.o. Brno, 2000, 263 s. ISBN 80-7204-156-8.

KOHOUTEK, Rudolf. *Základy užití psychologie*. Akademické nakladatelství CERM s.r.o. Brno 2002, 544 s, ISBN 80-214-2203-8.

KOUČKÁ, Pavla. *Zdravý rozum ve výchově*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 208 s. ISBN 978-80-262-0614-9.

KURIC, Josef. *Ontogenetická psychologie*. Akademické nakladatelství CERM s.r.o. Brno, 2000, 179 s, ISBN 80-214-1844-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-2471-284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996, 144 s. ISBN 80-7178-085-5

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Vyd. 1. Grada Publishing, spol. s r.o. , 1999, 144 s. ISBN 80-7169-897-0

MATOUŠEK, Oldřich., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Vyd. 3., Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, 161 s., ISBN 80-86429-19-9

NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*, Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 168 s. ISBN 978-80-262-0342-1

PREKOP, Jirina. *Jak být dobrým rodičem*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2001, 88 s. ISBN 978-80-247-9063-3.

QUESNELL, Michael D., *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, Academia Praha, 2002, 209 s., ISBN 80-200-1078-5.

RHEINWALDOVÁ, Eva. *Jak vychovat šťastné dítě*. Praha 2011. 247 s. ISBN 978-800-7246-509-5.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 176 s. ISBN 978-80-262-0343-8.

SALADIN- GRIZIVATZ, Catherine. *Rodičovská autorita*. Portál s.r.o., Praha, 2002, 98 s. ISBN 80-7178-676-4

SMĚKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 2., opr. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004, 523 s. ISBN 80-86598-65-9.

STRIOVÁ, Miloslava. *Děti, které se rodí v srdci*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 176 s. ISBN 978-80-262-0359-9

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 143 s., ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

UWEROGGE, Jan. *Děti potřebují hranice*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007, 136 s. ISBN 978-80-7367-330-7.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

HVO Hlavní výzkumná otázka

DVO Dílčí výzkumná otázka

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 Schéma kategorií

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1 Charakteristika výzkumného vzorku

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Vzor informovaného souhlasu

Příloha P II: Koncepce polostrukturovaného rozhovoru

Příloha P III: Doslovný přepis rozhovoru účastníka výzkumu

Příloha P IV: Ukázky analýzy rozhovorů (kódování)

PŘÍLOHA P I: VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU

Informovaný souhlas s použitím výzkumného polostrukturovaného rozhovoru

zaznamenaného pro účely bakalářské práce s názvem

Zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny

Výzkum probíhá za účelem zpracování bakalářské práce, která je realizována na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, Fakultě humanitních studií, Institutu Mezioborových Studií Brno. Bakalářská práce je psána Petrou Baštařovou pro studijní program Specializace v pedagogice, studijní obor Sociální pedagogika. Cílem výzkumu je zjistit, popsat a analyzovat jak zkušenosti z původní rodiny ovlivňují plánování rodinného života.

Byla jste vybrána a požádána o spolupráci. Vaše účast je zcela dobrovolná a záleží jen na Vás, jaké zkušenosti a informace při rozhovoru sdělíte. Pro potřeby analýzy bude rozhovor nahráván. Na Vaši žádost se může nahrávání kdykoliv ukončit. Celý rozhovor bude přepsán do textové podoby. Pro účely výzkumu není důležité znát Vaše osobní údaje, v prepisech rozhovorů budou odstraněny identifikující údaje, materiál bude analyzován v anonymizované podobě.

Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru.

V Babicích u Rosic, dne

Jméno, příjmení, podpis účastníka šetření

Podpis výzkumníka

Příloha P II: Koncepce polostrukturovaného rozhovoru

Osobní údaje:

- Kolik je vám let?
- Jakou školu jste vystudoval(a)?
- Jaké je vaše zaměstnání?

První zážitky a vzpomínky

Jaká první vzpomínka z dětství (rozuměj ze stadia raného dětství, které končí 3. rokem) se vám vybaví?

Byl to zážitek příjemný?

A co následovalo potom, jaké jsou další vaše zážitky?

Vzpomínáte si, jak jste se cítil v době, kdy jste byl dítě tzv. předškolního věku (rozuměj dítě ve věku mezi 4. až 7. rokem)?

Období školního dětství (začíná vstupem do školy a končí 10. až 11. rokem)

Došlo v tomto období ve vašem životě k nějakým zásadním změnám?

Jaký byl váš vztah k rodičům, případně k jednomu z nich?

Jak jste vnímal sám sebe v rodině?

Jaké bylo vaše postavení mezi sourozenci, pokud jste je měl?

Jak jste vnímal rodiny vašich kamarádů, pokud jste je měl možnost poznat je blíže?

Jak se vám dařilo ve škole?

Měl jste problémy s učením nebo s chováním?

Byli rodiče v případě vašich neúspěchů vašimi rádci a kamarády, nebo byli přísnými a nechápajícími „policajty“?

Období pubertální (končí kolem 13. až 15. roku)

Došlo v tomto období ve vašem životě k nějakým zásadním změnám?

Změnil se nějak váš vztah k rodičům, případně k jednomu z nich?

Můžete dnes říct, že si vážíte rodičů, jak se k vám chovali v době vaší puberty, která s vámi cloumala „od zdi ke zdi“?

Období adolescence (končí v 18. až 21. roku)

Můžete popsat toto období ve vašem životě?

Co nejzásadnějšího se stalo?

Jak jste vnímal rodiče, a změnilo se něco ve vašem vzájemném vztahu?

Přemýšlel jste už tehdy o tom, že budete mít jednou svoji rodinu?

Měl jste jasné představy o své budoucnosti?

Měl jste své touhy a plány?

Současnost

Jak se máte nyní?

Co se vám doposud povedlo a co naopak ne?

V čem vám pomohla výchova rodičů v tom nejlepší smyslu a chcete to dělat podle jejich vzoru?

Co se vám naopak na ní nelíbilo, a nechcete jít stejnou cestou.

Co chcete změnit ve vašem životě?

Co stojí nejvýš na vašem žebříčku hodnot?

Můžete mi nastínit i vaše další životní priority?

Poslední otázka:

Pomineme-li slova klasika, že štěstí je jenom muška zlatá, mohu se závěrem zeptat, jestli se považujete za šťastného člověka či nikoliv?

Příloha P III: Doslovný přepis rozhovoru účastníka výzkumu

V= výzkumník

R = účastník šetření

V:

Ahoj. Dovol mi, abych Ti úvodem poděkovala za tvůj čas, který mi věnuješ a za to, že mě necháš nahlédnout do tvého soukromí. Vážím si toho. Téma mé bakalářské práce znáš, ale pro jistotu ho zopakuji. Takže to téma zní - zkušenosti mladých lidí s rodinným životem na základě vlastních prožitků a zážitků z dětství a jejich význam pro budoucí plánování rodiny. Mým cílem je zjistit, jak prožitky a zážitky z původní rodiny ovlivňují plánování vlastního rodinného života. Ještě prosím nezbytná formalita, je třeba podepsat tento Informovaný souhlas. Prosím přečti si to a v případě souhlasu podepiš.

R: Už jsme o tom mluvily, jasně, že souhlasím.

V:

Vzhledem k tomu, že se známe, tak vím, že je Ti 27, vyučila si se nejdřív švadlenou a potom jsi vystudovala ekonomickou střední a teď jsi OSVČ. Obdivuji tě, že zvládáš takovou profesi jako je realitní makléř a vím, že se ti daří. Tvoje fotografie je v realitních novinách (hezky se na nich usmíváš) a na mém facebooku máš plno nabídek nemovitostí k prodeji. Gratuluji.

V:

Jaká první vzpomínka z raného dětství se Ti vybaví? Byl to zážitek příjemný?

R: Byla jsem jako dítě hodně nemocná a tak se mé první vzpomínky vážou právě k nemocničnímu pokoji. Byly mi asi dva roky a rodiče mi do nemocnice poslali plyšového pejska. Byl tam se mnou asi dva měsíce, ale potom jsem ho tam musela nechat. Hodně jsem plakala, ale tehdy platily taková podivná nařízení. Takže nic moc zážitek.

V:

A co následovalo potom, jaké jsou další Tvoje zážitky?

R: Moje máma mě měla velmi brzy, bylo jí 18 a bráchu pak měla ve 20. Asi to moc nezvládala, byli jsme často u rodičů táty a to byly vždycky super zážitky. Děda dělal správce úžasného rekreačního areálu a tam jsme byli v sedmém nebi. Takže jedním slovem nádhera! Ale i doma bylo všechno fajn.

V:

Vzpomínáš si, jak si se cítila v době, kdy jste byla dítětem tzv. předškolního věku?

R: Kvůli svému zdravotnímu handicapu jsem nemohla do školky. Úžasnou osobou byla babička, tátova máma, která se starala nejen o mou léčbu, zařizovala mi protekci, ale i mě povzbuzovala a dodávala mi sebevědomí. Takže jsem se cítila skvěle.

V:

Dostaly jsme se do období školního dětství, které končí kolem 10. až 11. roku. Ráda bych Ti přečetla otázky, na které bych ráda znala odpovědi. Bude určitě lepší, když toto období popíšeš souhrnně. Tady máš k dispozici také písemný podklad, který jsem si připravila na základě zkušeností s předchozím účastníkem výzkumu.

R: Jasně, chápu, jsem připravená.

V:

Díky a tady jsou mé otázky:

Došlo v tomto období v tvém životě k nějakým zásadním změnám?

Jaký byl tvůj vztah k rodičům?

Jak jsi vnímala sebe samu v rodině?

Jaký byl váš vzájemný vztah s bratrem?

Jak jsi vnímala rodiny kamarádů, pokud jsi měla možnost poznat je blíže?

Jak se ti dařilo ve škole?

Měla jsi problémy s učením nebo s chováním?

Byli rodiče v případě vašich neúspěchů vašimi rádci a kamarády, nebo byli přísnými a nechápajícími „policajty“?

R: Tak tady už nebude vše tak zalité sluncem. Začala jsem vnímat, že se něco mezi mámou a tátou děje, ale nikdo mi nic neřekl a já jsem tomu nerozuměla. Často nás hlídala babička, která byla pro mě stále důležitější. Učila se s námi, ve škole mi to moc nešlo, brácha byl vyloženě špatný žák a měl problémy i s chováním. Já jsem se chovala vzorně, až ušlápnutě. Máma i táta byli často pryč, ale ne spolu. Cítila jsem, že mámě začínám být lhostejná, táta byl k nám vnímavější, ale bylo to jen občas, když byl doma. S bráchou jsme se převážně prali, často jsme byli doma sami. Kamarády jsem měla

jenom ve škole a víc mě nezajímali. Pokud jsme měli problém ve škole, tak máma křičela, ale my jsme si z toho nic nedělali, protože nikdy nic, co uložila, nekontrolovala. Táta nám zase všechno dovolil. Těšila jsem se jenom na babičku.

V:

Dostali jsme se do období pubertálního, které podle odborníků končí kolem 13. až 15. roku.

Došlo v tomto období v tvém životě k nějakým zásadním změnám?

Změnil se nějak Tvůj vztah k rodičům, případně k jednomu z nich?

Můžeš dnes říct, že si vážíš rodičů, jak se k tobě chovali v době tvé puberty, která s Tebou cloumala „od zdi ke zdi“?

R: V té době od nás odešel táta. Byl to strmý pád do propasti. Táta neustál máminy výlety a zachoval se jako zbabělec, opustil nás a odešel pochopitelně k jiné ženě. Rázem jsme se ocitli úplně někde jinde. Předtím jsme nikdy nepocítili žádný nedostatek, teď byl na denním pořádku. Máma situaci nezvládala, a když byla doma, pila. Babička s dědou dělali, co mohli, ale bylo to nad jejich síly. Puberta s námi skutečně cloumala, ale rodiče zklamali na celé čáře. Brácha se toulal po nocích a nikomu to nevadilo. Bylo to jako ve špatném filmu, ale to nejhorší mělo teprve přijít.

V:

Tak a teď přichází období adolescence, které podle názoru odborníků končí v 18. až 21. roku. To je patrně ta doba, kterou máš na mysli, když mluvíš o tom nejhorším.

R: Přesně tak.

V:

Tady jsou otázky, na které bych prosila odpovědět:

Co nejzásadnějšího se stalo?

Jak jsi vnímala rodiče, a změnilo se něco ve vašem vzájemném vztahu?

Přemýšlela jsi už tehdy o tom, že budeš mít jednou svoji rodinu?

Měla jsi jasné představy o své budoucnosti?

Měla jsi své touhy a plány?

R: Stala se hodně zásadní věc. Máma dovedla do našeho bytu svého nového partnera. Ona už byla tehdy závislá na alkoholu a on byl na tom stejně. Když mi bylo 18, narodil se můj mladší bratr. Mámu jsem občas litovala, ale často taky nenáviděla. Styděla jsem se za ni. Táta pomáhal, především finančně, ale já jsem věděla, že musím pryč. Nebrala jsem ohled ani na staršího bratra, bohužel mezi námi se nikdy žádný pevný vztah nevytvořil. Plnoletost mi otevřela dveře ven z našeho bytu. Bohužel to nebylo příjemné období, jsou zážitky, které bych ráda vymazala. Babička stále pomáhala, ale já jsem nechtěla být pod jejím stálým dozorem, tak jsem se protloukala, jak se dalo. Naštěstí jsem se vyučila a pochopila jsem, že švadlenkou být nechci a taky mě to vůbec nebavilo. Táta byl úspěšný středoškolák a v zaměstnání se mu dařilo. S dalším (dálkovým) studiem mi poradil. Zvládla jsem za tři roky střední ekonomku a díky babičce jsem nastoupila do státní správy. Už tehdy jsem měla o své budoucnosti jasno. Žádné experimenty, ale jistota materiálního zabezpečení.

V:

Jak se máš nyní? Co se ti doposud povedlo a co naopak ne?

R: Nevím, jak na Tebe teď zapůsobí, že jsem cíleně hledala partnera vysokoškoláka. Dál to rozebírat nebudu. Jsme spolu tři roky a já jsem rozhodnuta, že to bude otec mých dětí. Bydlíme spolu.

Ale máme za sebou velmi těžkou dobu. Partner mé mámy zemřel, máma začala pít ještě víc a před 2 lety podlehla rakovině jater. Mladší bratr byl v té době sedmiletý a já dospělá. Zpočátku bydlel se mnou a s mým přítelem, ale brzy nastaly problémy. Byla jsem před rozhodnutím, buď bratr, nebo přítel. Zvolila jsem přítele a bratr byl svěřen tetě (sestře jeho biologického otce). Vím, že nežije v ideálním prostředí, ale nemohu jinak. O své budoucnosti mám jasnou představu – chci být finančně zabezpečená a mít své vlastní děti. Taky vím, že jim nikdy nechci připravit to, co moje máma připravila nám. Možná jsem sobec, ale pro bratra se obětovat nechci.

V:

Tak teď jsi mi prakticky odpověděla i na otázky, které mám připravené na závěr:

V čem Ti pomohla výchova rodičů v tom nejlepší smyslu a chceš to dělat podle jejich vzoru?

Co se ti naopak na ní nelíbilo a nechceš jít stejnou cestou.

Co chceš změnit ve tvém životě?

Co stojí nejvýš na tvém žebříčku hodnot?

Můžeš mi nastínit i tvé další životní priority?

R: Jenom bych doplnila, že mámu jsem nikdy nepochopila, i když jsem ji litovala. Byla asi příliš mladá na děti a taky neměla žádnou oporu ve svých rodičích. V každém případě nechci jít cestou rodičů. I když u táty oceňuji, že nás přece jen v rámci možností podporoval a dnes máme spolu hezký vztah, ten koneckonců nikdy nebyl špatný. Ale hovory o smyslu života nevedeme, spíš jsme oba praktičtí a řešíme, co je potřeba.

V:

Tak a je tady poslední otázka, kterou dávám všem:

Pomineme-li slova klasika, že *šťěstí je jenom muška zlatá*, mohu se závěrem zeptat, jestli se považuješ za šťastného člověka či nikoliv?

R: Ano jsem šťastná, ale doufám, že to nejhezčí mě v životě teprve čeká.

V:

Přeji Ti to a děkuji, že jsi mi věnovala svůj čas.

Příloha P IV: Ukázky analýzy rozhovorů (kódování)

KÓDOVÁNÍ (P.)

2.

A co následovalo potom, jaké jsou další Tvoje zážitky?

škola

P: Možná jsem byla často zmatená, ale u mamky jsem měla vždycky pocit bezpečí a lásky. Spaly jsme s ní se sestrou v jednom pokoji, povídala nám hodně různé příběhy a ty jsem měla nejrady, raději než čtení pohádek. Dokázala zahánět náš zmatek svým klidem a svou láskou k nám. Dodnes ji za to velmi obdivuji, protože sama nejlíp vím, jak je někdy strašně těžké nepřenášet bolest na děti a uchránit jejich hlavičky. Vím, že jsem záviděla dětem ve školce, že pro ně chodí taky táta, ale to my jsme neznaly. Na dovolené a ani na výletě jsme s oběma rodiči společně nikdy nebyla.

V:

Dostaly jsme se do období školního dětství, které končí kolem 10. až 11. roku.

Prosím, přečetla bych ti otázky, na které bych ráda znala odpovědi. Bude určitě lepší, když toto období popíšeš souhrnně. Tady máš k dispozici také písemný podklad, který jsem si připravila na základě zkušeností s předchozí účastnicí výzkumu (otázky přečtu, ale také dám účastnici i písemně).

P: Určitě.

V:

Prosím, mé otázky jsou:

Došlo v tomto období v tvém životě k nějakým zásadním změnám?

Jaký byl tvůj vztah k rodičům?

Jak jsi vnímala sebe samu v rodině?

Jaký byl váš vzájemný vztah se sestrou?

Jak jsi vnímala rodiny kamarádů, pokud jsi měla možnost poznat je blíže?

Jak se ti dařilo ve škole?

Měla jsi problémy s učením nebo s chováním?

Byli rodiče v případě tvých neúspěchů tvými rádci a kamarády, nebo byli přísnými a nechápajícími „policajty“?

P: K zásadní změně došlo vlastně už v době, kdy jsem ještě chodila do školky, byla jsem ještě předškolák. Odešel od nás otec. Rozhodně si neuvědomuji, že by mi to nějak nevadilo. Pokud mohu říct, je pro mě otec dodnes v podstatě cizí člověk. Mezi námi se nikdy nevytvořilo citové pouto. Jediný člověk, ke kterému měl otec přece jen vztah, byla moje sestra. Je to zvláštní, ale ona s ním udržuje kontakt dodnes, zatímco náš vztah se sestrou dnes není sesterský, to určitě ne. Myslím si, že k tomu přispěla i mamka, která svým způsobem tzv. nadržovala mně. Jako malé holčičky jsme se měly opravdu rády, když vzpomenu na naše nekonečné hry, ale teď je všechno jinak a je to hodně složité. Přála bych si, abychom byly zase sestry. Ale to tě tolik nezajímá, tak už s tím skončím.

vztah k otci

vztah k sestře

V:

Ne, ne, to se pleteš. Tady ty vztahy v rodině mě zajímají.

vztah k mame

P: Aha, máš pravdu, je to mezi tvými otázkami. Takže mamka pro mě byla tím pevným bodem. Od třetí třídy se také znám se svojí nejlepší kamarádkou. Bydly jsme na jedné ulici a dnes mohu říct, že je mi mnohem blíže než sestra. Je mou vrbou a často záchranou. Jezdíme na společné dovolené. Ona doposud nemá děti, ztroskotal jí dlouholetý vztah, miluje mého syna a je jeho milovanou tetou. Má úžasné rodiče a i já cítím, že nás s malým berou jako součást rodiny. Ve strejdovi má tak můj Kuba tátu i dědečka v jedné osobě.

vztah s kamarádkou

KOŽOVANÍ - (R)

3.

V:

Tady jsou otázky, na které bych prosila odpovědět:

Co nejzásadnějšího se stalo?

Jak jsi vnímala rodiče, a změnilo se něco ve vašem vzájemném vztahu?

Přemýšlela jsi už tehdy o tom, že budeš mít jednou svoji rodinu?

Měla jsi jasné představy o své budoucnosti?

Měla jsi své touhy a plány?

malinka (alkoholismus) + nový partner
R: Stala se hodně zásadní věc. Máma dovedla do našeho bytu svého nového partnera. Ona už byla tehdy závislá na alkoholu a on byl na tom stejně. Když mi bylo, 18 narodil se můj mladší bratr. Mámu jsem občas litovala, ale často taky nenáviděla. Styděla jsem se za ni. Táta pomáhal, především finančně, ale já jsem věděla, že musím pryč. Nebrala jsem ohled ani na staršího bratra, bohužel mezi námi se nikdy žádný pevný vztah nevytvořil. Plnoletost mi otevřela dveře ven z našeho bytu. Bohužel to nebylo příjemné období, jsou zážitky, které bych ráda vymazala. Babička stále pomáhala, ale já jsem nechtěla být pod jejím stálým dozorem, tak jsem se protloukala, jak se dalo. Naštěstí jsem se vyučila a pochopila jsem, že švadlenkou být nechci a taky mě to vůbec nebavilo. Táta byl úspěšný středoškolák a v zaměstnání se mu dařilo. S dalším (dálkovým) studiem mi poradil. Zvládla jsem za tři roky střední ekonomku a díky babičce jsem nastoupila do státní správy. Už tehdy jsem měla o své budoucnosti jasno. Žádné experimenty, ale jistota materiálního zabezpečení.

V:

Jak se máš nyní?

Co se ti doposud povedlo a co naopak ne?

hledání
R: Nevím, jak na tebe teď zapůsobí, že jsem cíleně hledala partnera vysokoškoláka. Dál to rozebírat nebudu. Jsme spolu tři roky a já jsem rozhodnuta, že to bude otec mých dětí. Bydlíme spolu.

smut
Ale máme za sebou velmi těžkou dobu. Partner mě mámy zemřel, máma začala pít ještě víc a před 2 lety podlehla rakovině jater. Mladší bratr byl v té době sedmiletý a já dospělá. Zpočátku bydlel se mnou a s mým přítelem, ale brzy nastaly problémy. Byla jsem před rozhodnutím, buď bratr, nebo přítel. Zvolila jsem přítele a bratr byl svěřen tetě (sestrě jeho biologického otce). Vím, že nežije v ideálním prostředí, ale nemohu jinak. O své budoucnosti mám jasnou představu – chci být finančně zabezpečená a mít své vlastní děti. Taký vím, že jim nikdy nechci připravit to, co moje máma připravila nám. Možná jsem sobec, ale pro bratra se obětovat nechci.

V:

Tak teď jsi mi prakticky odpověděla i na otázky, které mám připravené na závěr:

V čem Ti pomohla výchova rodičů v tom nejlepší smyslu a chceš to dělat podle jejich vzoru?

Co se ti naopak na ní nelíbilo a nechceš jít stejnou cestou.

Co chceš změnit ve tvém životě?

Co stojí nejvýš na tvém žebříčku hodnot?

Můžeš mi nastínit i tvé další životní priority?

malinka spíše pozitivní
R: Jenom bych doplnila, že mámu jsem nikdy nepochopila, i když jsem ji litovala. Byla asi příliš mladá na děti a taky neměla žádnou oporu ve svých rodičích. V každém případě nechci jít cestou rodičů. I když u táty oceňuji, že nás přece jen v rámci možnosti podporoval a dnes máme spolu hezký vztah, ten koneckonců nikdy nebyl špatný. Ale hovory o smyslu života nevedeme, spíš jsme oba praktičtí a řešíme, co je potřeba.

vlastní cesta - hledání

otec nečaká

odhodlání - máma

budoucnost - přítel